

YEDİ TEMEL İYİ VE KÖTÜNÜN BİRLİKTELİĞİ: JOHN FINNIS^{*1}

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Hilal DEMİR^{*2}

Öz

2019 yılı Ocak ayında Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuyan bir grup öğrenci tarafından, Profesör John Finnis'in görüşleri nedeniyle ders vermesinin engellenmesi talebine yönelik bir kampanya başlatıldığı görülmektedir. Bu kampanyanın ardından yaşanan süreçlerde bir yanda *modern* doğal hukuk kuramı ile ünlü Profesör Finnis'in eşcinselliğe ilişkin şiddetle eleştirilen *muhafazakar* tutumu, diğer yanda akademik özgürlük tartışmaları ve LGBTİ+ bireylerin sürdürdükleri hak mücadeleleri ön planda yer almaktadır. Şimdilerde Finnis'in görüşleri üzerinden karşı karşıya gelen tarafların alevlerinin bir nebze olsun söndüğü, kendisinin ise bu arenadan sağ çıktığı söylenebilir de söz konusu tartışmanın ilerleyen zamanlarda daha çok su kaldıracağı aşikardır. Bu kapsamda, kendisinin farklı platformlarda yoğun eleştirilere maruz kalmasına kaynaklık eden çalışmalarını ele almanın, yaşanan tartışmaların bütünüyle anlaşılabilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, kuramında yedi *temel iyinin* ağırlıklı şekilde rol oynadığı Finnis'in, aksine yedi *temel kötü* ile sahip olduğu şöhretinin altında yatan gerekçeleri ortaya koyarak bu sır perdesinin kaldırılması çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler

John Finnis, Cinsel Yönelim, Eşcinsellik, Evlilik, LGBTİ+.

THE TOGETHERNESS OF SEVEN BASIC GOODS AND BADS: JOHN FINNIS

Abstract

In January 2019, a campaign was launched by a group of students at Oxford University Faculty of Law to demand that Professor John Finnis be prevented from lecturing because of his views. In the processes that followed this campaign, on the one hand, the *conservative* attitude of Professor Finnis, who is famous for his *new* natural law theory, regarding homosexuality, on the other hand, discussions on academic freedom and the struggles for the rights of LGBTİ+ individuals have been at the forefront. Although it can be said that the opposing sides have calmed down a bit nowadays, it is obvious that the aforementioned debate will occupy the agenda in the future again. In this context, it is thought that revealing Finnis's works, which are the source of his intense criticism on different platforms, will allow the discussions to be fully understood. Accordingly, the main purpose of this study is to unveil the mystery by revealing the reasons underlying the fact that Finnis, in whose theory seven basic goods play a predominant role, is known with seven basic bads.

Keywords

John Finnis, Sexual Orientation, Homosexuality, Marriage, LGBTİ+.

^{*1} Makale hakem denetiminden geçmiştir.

Yayınlanma talebiyle editörlüğe gönderildiği tarih: 06.10.2020 - kabul edildiği tarih: 23.12.2020.

^{*2} İstanbul Kültür Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı,
E-posta: nh.demir@iku.edu.tr,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-2190-3749>.

GİRİŞ: “Profesör Finnis’i Oxford’dan Uzaklaştırın ve Üniversite’nin Ayrımcılık Yapan Öğretim Üyelerine İlişkin Benimsediği Politikayı Netleştirin!”

2019 yılı Ocak ayında Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde okuyan bir grup öğrenci tarafından, 1940 Avustralya doğumlu emekli Profesör John Finnis’in -pek de yeni olmayan- ayrımcı görüşleri nedeniyle Oxford’da ders vermesinin engellenmesi talebine yönelik ses getiren bir kampanya başlatıldığı görülmektedir¹. Bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan söz konusu kampanya metninde, davet üzerine hukuk fakültesinde ders vermeye devam eden, adı *modern doğal hukuk* kuramı ile anılan Katolik hukuk profesörü Finnis’in eserlerine atıf yapılarak nefret söylemi olarak değerlendirilen ifadeler çerçevesinde, kendisinin homofobik ve transfobik olduğuna ve dezavantajlı gruplara karşı son derece ayrımcı görüşlerinin bulunduğu ilişkin -ne ilk ne de son olacağı düşünülen- suçlamalar yer almaktadır². Bununla beraber, Finnis’in ayrımcılığa maruz kalan LGBTQ+³ bireylere yönelik hukuki bir koruma sağlanmaması yönünde hükümete tavsiyeler verdiği ileri sürülmektedir.

Burada bir parantez açarak, Finnis’in eski tarihlerde yayımlanmış olduğu eserlerinden yola çıkılarak, öğrenciler tarafından kampanya metnine eklenmiş bazı ifadeler yer vermek gerekmektedir. Zira söz konusu satırların daha sonra ayrıntılı olarak değerlendirilecek olmaları yanında, ilerleyen bölümlere ilişkin ipucu vermeleri açısından bu noktada ortaya konulmaları yararlı görülmektedir. Belirtmek gerekir ki kampanyada yer alan ve öğrenciler tarafından Finnis’in ileri sürdüğü iddia edilen bu satırların oldukça rahatsız edici bir niteliği olsa da konunun ayrıntılı olarak incelenebilmesi amacıyla metinde yer almaları gerektiği düşünülmektedir.

Eşcinsellik, insan tabiatına zararlı olup, onu tahrip edici niteliktedir (1994).

Eşcinsel ilişki, hayvanlarla ilişkiye girmeye benzer (1994).

Eşcinsel ilişkiye onay vermek, terör katliamında masum insanların öldürülmesini onaylamakla aynıdır (2011).

¹ Kampanyanın detayları için bkz. <https://www.change.org/p/oxford-university-remove-john-finnis-from-oxford-clarify-university-policy-on-discriminatory-professors>. (E.T: 25.01.2020).

² Örneğin, 1994 yılında Harvard Üniversitesi’ne davet edilen Finnis’in konuşmasını yaptığı sırada, salonda bulunan bir grup öğrenci tarafından ekrana, üzerinde büyük harflerle “HOMOFOBI” yazan bir görsel yansıtılmıştır. Bununla beraber, protestoya katılan hukuk fakültesi öğrencileri, Finnis’in ders vermesi için Harvard Üniversitesi’ne davet edilmesinin, -insanlık tarihinin gördüğü en acımasız, ırkçı nefret gruplarından biri olarak kabul edilen- *Ku Klux Klan* üyesinin Harvard’a davet edilmesi ile aynı anlama geldiğini ileri sürmüşlerdir. **Duncan, Richard**, Homosexual Marriage and the Myth of Tolerance: Is Cardinal O’Connor a “Homophobe”? *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, C: 10, 1996, s. 604.

³ Kampanya metninde LGBTQ+ şeklinde bir kullanım benimsendiğinden, bu çalışmanın bütününde aynı kısaltma kullanılmaktadır. Diğer deyişle, bu durum kişisel tercihten ötürü değil, orijinal metne sadık kalma arzusundan kaynaklanmaktadır. Zira kişisel olarak, bu kısaltmanın doğru bir kullanım olmadığı düşünülmektedir.

Hükümet ve toplum, bireyleri eşcinselliğe özendirmemeli ve eşcinsellik karşıtı eğitim programlarına destek vermelidir (1994).

Eşcinsel olmak, evlat edinme koşulları açısından bir engel teşkil etmese de bu süreçte olumsuz bir etken olarak göz önünde bulundurulmalıdır (2011 ed).

Eşcinsellik ile çocuk istismarı arasında bir ilişki bulunması muhtemeldir (2011 ed)⁴.

Bu ifadelerden hareketle metinde, belirli gruplara karşı derin önyargılara sahip olan bir öğretim üyesine yetki ve sorumluluk verilerek, hukuk fakültesinde derslere gönderilmesinin kabul edilemez olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda, Finnis'in eserlerinde kaleme almış olduğu düşüncelerden etkilenen öğrencilerin kafalarında, dersler için ana kaynak niteliğinde olan seminerlere katılıp katılmama konusunda soru işaretleri oluştuğu ve üniversitelerin, öğrencilere nefreti teşvik eden öğretim üyeleri tarafından eğitim verilen yerler olmaması gerektiği ileri sürülmektedir.

Metnin devamında kimi gruplara karşı ayrımcı görüşlerini, hoşgörüsüzlük ve nefretini açıkça dile getiren ya da ayrımcı tutum ve davranışlarda bulunan öğretim üyeleri hakkında Oxford Üniversitesi'nin kurumsal tavrını netleştirmesi talep edilmektedir. Nitekim Oxford'un benimsemiş olduğu *eşitlik politikasının*⁵, bu gibi konularda endişelerini dile getirmek isteyen personel ya da öğrenciler için yol gösterici olmaktan uzak, sıradan ve yetersiz bir nitelikte olduğu belirtilmektedir. Aynı yönde, Üniversite'nin her alanda eşitliği desteklediğini, farklılıklara saygı gösterdiğini ve bu konuya ilişkin gerçekleştirilecek hiçbir ayrımcılık ya da tacize müsamaha göstermeyeceğini belirten *taciz politikasının*⁶ da bu konuda yardımcı olmaktan uzak olduğu iddia edilmektedir.

Kampanya metnini kaleme alan öğrencilere göre, Üniversite'nin benimsemiş olduğu taciz politikası, genel yollarla (örneğin, yayımladığı eserlerle) dezavantajlı grupları hedef alan öğretim üyelerini kapsayıcı bir ifade içermemektedir. Bu nedenle, bir öğretim üyesi tarafından yaratılan hoşgörüsüz atmosferden şikayetçi olabilmek için kişilerin, belirtilen ilkeleri ihlal edecek davranışların bire bir muhatabı olmayı beklemeleri gerekmektedir. Buradan hareketle, konuya ilişkin uygulanan farklı bir politikanın var olması durumunda bunun, kamuya açık ve erişilebilir bir hale getirilmesi talep edilerek metne nokta konulmaktadır.

⁴ **Finnis, John**, Sex and Marriage: Some Myths and Reasons, *Human Rights and Common Good: Collected Essays*, C: III, 2011, s. 355, 378-9; **Finnis, John**, Law, Morality, and Sexual Orientation, *Notre Dame Journal, Ethics and Public Policy*, S: 9, 1994, s. 14, 17, 30 (dn. 49); **Finnis, John**, Equality and Differences, *American Journal of Jurisprudence*, S: 56, 2011, s. 38, 42. (2011ed.).

⁵ Oxford Üniversitesi Eşitlik Politikası için bkznz. <https://edu.admin.ox.ac.uk/equality-policy>. (E.T: 26.01.2020).

⁶ Oxford Üniversitesi Taciz Politikası için bkznz. <https://edu.admin.ox.ac.uk/university-policy-on-harassment#collapse1138051>. (E.T: 26.01.2020).

Bunun üzerine, gözler ilk olarak Oxford Üniversitesi'ne çevrilmekte ve Üniversite'nin sözcüsü aracılığıyla bu konuya ilişkin kısa bir açıklama yapmakla yetindiği görülmektedir⁷. Bu açıklamada, Oxford Üniversitesi ve Hukuk Fakültesi'nin, tüm personel ve öğrencilerin kişisel haklarına ve kültürel farklılıklarına saygı duyduğu, cinsel yönelim temelli ayrımcılık da dahil olmak üzere kişilere yönelik gerçekleştirilen herhangi bir taciz vakası karşısında tolerans göstermediği tekrarlanmaktadır. Ancak diğer yandan, Üniversite'nin benimsediği taciz politikasının eşit derecede akademik özgürlüğü de koruma altına aldığı vurgulanarak, belirli bir saygı çerçevesi içerisinde kaldığı ve başkalarının onurunu zedelediği sürece her akademik tartışmanın da taciz olarak nitelendirilemeyeceğinin altı çizilmektedir.

Bu açıklamalar üzerine, bir yandan “*Oxford, Profesör Finnis’in arkasından durdu*” şeklinde yorumlar yapılmakta iken diğer yandan, *BBC Radio 4* bünyesindeki *Today* adlı programa röportaj veren Finnis’in kendisinin homofobik olduğu yönündeki suçlamaları reddetmekte ve yapılan eleştirilerde, eserlerinde ortaya koyduğu düşüncelerin tamamıyla çarpıtıldığını öne sürdüğü görülmektedir⁸. Kampanyada atıf yapılan kaynaklara doğrudan bakıldığında, görüşlerinin saptırıldığının kolayca anlaşılabileceğini ve eserlerinde kendisinin homofobik olduğuna yönelik yorum yapılmasına neden olabilecek bir ifade bulunmadığını belirten Finnis’e göre, söz konusu eserleri (yalnızca eşcinsel ilişkilere değil) tüm evlilik dışı ilişkilere yönelik, klasik anlamda felsefi bir ahlaki eleştiri sunmaktan ibarettir.

Finnis verdiği röportajda, eserlerinde eşcinsel ilişkiler için ileri sürdüğü görüşlerin aynı şekilde evlilik dışı tüm ilişkiler için geçerli olduğuna ve bu tarz ilişkiler yaşayarak, eşcinselliğe ilişkin kısıtlamaları destekleyen heteroseksüel bireylerin kendi içlerinde tutarsızlık sergilediklerine ilişkin kaleme almış olduğu satırları hatırlatmaktadır. Kendisine, eşcinsel bireylere karşı nefret duyup duymadığı sorulduğunda ise ailesinin ve kendisinin eşcinsel arkadaşları bulunduğunu gerek özel hayatında gerekse kırk yılı aşkın profesyonel hayatı boyunca bu insanlarla çok iyi ilişkiler kurduğunu ve nefretin asla söz konusu olamayacağını belirtmektedir. Bununla beraber, Finnis bu (eşcinsel) bireylere yönelik ayrımcı davranışlarda bulunmamanın ve insanları (kendisini) inançları nedeniyle eleştiriye tabi tutmamanın hem kendisi için şahsi bir onur meselesi hem de profesyonelliğin bir gereği olduğunun altını çizmektedir.

Finnis son olarak, artık kadrolu çalışanı olmadığı ve yalnızca davet üzerine gittiği Üniversite bünyesinde ders vermesinin bazı öğrenciler açısından rahatsız-

⁷ Oxford Üniversitesi sözcüsünün yapmış olduğu açıklama için bkzn. <https://www.theguardian.com/education/2019/jan/09/oxford-students-call-for-professors-removal-over-alleged-homophobia>. (E.T: 26.01.2020).

⁸ <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/oxford-professor-homophobic-john-finnis-petition-free-speech-gay-lgbt-rights-a8723306.html> (E.T: 28.01.2020).

lık yarattığına ilişkin iddialar karşısında, derslerinin zorunlu olmadığını ve bu nedenle istemeyen öğrencilerin seminerlerine katılma zorunluluğun bulunmadığına dikkat çekerek sözlerini noktalamaktadır.

Bu bağlamda gerek Üniversite'nin yaptığı açıklamalar gerekse Finnis'in vermiş olduğu röportaj, bahse konu kampanyanın uzun süre gündemde kalmasını sağlamaktadır. Ancak bu süre içerisinde kendisine geniş bir taraftar kitlesi yaratan bu kampanya⁹, diğer yandan da azımsanamayacak şekilde eleştiri yağmuruyla tutulmaktadır. Birçok akademisyenin de konuya ilişkin fikirlerini paylaştığı forumların oluşmasına ve farklı perspektiflerden kaleme alınan yazıların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bu kampanyanın, kimi sempozyumlarda dahi kendisine ayrı bir yer bulmayı başarmış olduğu görülmektedir¹⁰.

Bu doğrultuda, aynı yıl içerisinde kampanyayı imzalayanların sayısının gün geçtikçe çoğalmış olduğunu, ancak diğer yandan akademik camianın da ilgisini çeken bu kampanya ve metni yazan Oxford öğrencileri hakkındaki olumsuz görüşlerin de sayılarını eşzamanlı olarak arttırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu görüşlerde genellikle, kampanyanın mesnetsiz, anlamsız hatta gülünç olduğu, Finnis'in herhangi bir öğrenciye karşı ayrımcı bir tutum ya da davranışta bulunmadığının açık olduğu ve çalışmalarının akademik özgürlük altında korunması gerektiği gibi konular üzerinde durulmaktadır¹¹. Kimi yorumlara göre, akademisyenlerin görüşlerinin çoğunluk tarafından kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin sorgulama yapılamazken kimine göre muhalif görüşlere sahip akademisyenlerin işlerine son verilmesi kültür savaşlarına zemin oluşturabilmektedir. Bununla beraber, yorumlarda Finnis'in görüşlerinin hoşgörüsüyle karşılanmasının, aksi durumun neden olabileceği sonuçlardan çok daha kabul edilebilir olduğu belirtilmekte ve akademik özgürlüğün LGBTQ+ bireyler de dahil olmak üzere herkes için önem teşkil ettiği hatırlatılmaktadır. Son olarak, Finnis'in ileri sürdüklerinin dini kitaplara gönderme yapılmaksızın, akılla temellendirilmiş; ancak tartışmaya ve çürütülmeye açık tezlerden ibaret olduğunun altı çizilerek, bunun tutarlı bir

⁹ Kampanyaya destek verenlerin yapmış oldukları yorumların bazıları için bkz. <https://www.change.org/p/oxford-university-remove-john-finnis-from-oxford-clarify-university-policy-on-discriminatory-professors/c>. (E.T: 26.01.2020).

¹⁰ Örneğin, 2019 yılı Temmuz ayında İsviçre'de gerçekleşen IVR kongresinde bu konuya ilişkin sunumlar yapılmıştır. Bu yönde bkz. Jasminka Hasanbegovic, "Academic Freedoms and Dignity: The Curious Case of John Finnis".

¹¹ Örneğin, hukuk felsefesi alanında önde gelen isimlerden biri olan Jeremy Waldron sosyal medya hesabından; bu kampanyanın oldukça manasız olduğunu, Finnis'in ileri sürdüklerinin çoğu kişi tarafından sevimsiz bulunduğunu, ancak bu görüşleri ayrıntılı olarak açıklamanın ya da bunları savunuyor olmanın yalnız başına ayrımcılık teşkil etmeyeceğini açıklamıştır. Bir diğer isim Les Green ise kişisel blog hesabında, bir öğretim üyesinin hatalı ya da aykırı olarak değerlendirilen akademik yazıları nedeniyle işine son verilmesinin akademik özgürlüğün ihlali anlamına geleceğini belirtmiştir. Son olarak, sivri diliyle tanınan Brian Leiter ise sosyal medya hesabından, Finnis'in yıllardır eşcinsel bireyler hakkında kaleme almakta olduğu saçma ve nahoş fikirleri yeni keşfeden öğrencilerin hem kendilerini hem de Üniversitelerini daha fazla küçük düşürmemeleri için müfredatlarına *akademik özgürlük* adıyla zorunlu bir ders konulması gerektiğini ileri sürmüştür.

şekilde nasıl yapılacağının öğretilmesinin Üniversitelerin varlık sebebini oluşturduğuna vurgu yapılmaktadır.

Bu yorumlara sessiz kalmayan *-kar tanesi kuşağına*¹² dahil oldukları iddia edilen- öğrenciler ise “*John Finnis’in Oxford Üniversitesi’nde ders vermemesi gerektiğini düşünüyoruz. İşte nedenleri*” başlıklı yeni bir yazı kaleme alarak¹³, konunun akademik özgürlük meselesi olmadığını ve hukuk profesörünün eserleri göz önünde bulundurulduğunda, ders verdiği bazı öğrencilerin *insanların sahip oldukları özelliklerden mahrum olduklarını* düşündüğünü ileri sürmektedirler. Finnis’in dezavantajlı gruplara ilişkin çoğunlukla geçerliliklerini yitirmiş olan sözde argümanlarının nefretle bezenmiş olduğunu vurgulayan öğrencilere göre, kendisinin yıllardır süregelen, ayrımcılığı teşvik eden bu tavrı ve LGBTQ+ bireylerin hayatlarının daha da kötüleşmesinde aktif rol oynaması Üniversite tarafından görmezden gelinmektedir.

Bununla beraber, kendilerine yöneltilen -kampanyadaki taleplerinin akademik ve din özgürlüğüne ciddi şekilde zarar verici nitelikte olduğuna ilişkin- eleştirilerin asıl noktayı gözden kaçırdığının altını çizmektedirler. Öğrenciler, kendilerine yönelik olumsuz yorum yapan çoğu kişinin, Finnis’in görüşlerinin ayrımcı nitelikte ve rahatsız edici olduğunu kabul ettiğini, ancak buna rağmen çalışmalarının akademik özgürlük adı altında korunması gerektiğine ilişkin bir perspektife sahip olduklarını belirtmekte ve bu durumu oldukça basit bir tepkiden ibaret görmektedirler. Bu kişilerin, klişe sözlere atıf yapmaktan fazlasına gerek duyduklarını düşünen öğrencilere göre, akademik özgürlüğün ve sınırlarının ne olduğunu içerecek şekilde yapılacak eleştiriler, konunun anlaşılmasına katkı sunacaktır. Aksi takdirde akademik özgürlük, esas sorunları ele almak istemeyen kişiler tarafından, tartışmaları baştan sonlandırmak amacıyla kullanılan içi boş bir kelime öbeğinden ibaret kalmaktadır. Kampanyalarının çoğunlukla akademik özgürlük ve hoşgörü itirazlarıyla karşılaştığının altını çizen öğrencilere göre, hukuk ve çalışma/egitim hayatı hoşgörü ile karşılanacak tavır ve davranışların sınırlarını belirlemiş olup, LGBTQ+ bireylerin de dahil olduğu dezavantajlı grupların insanlıklarının tartışma konusu yapılması bu sınırların kesinlikle dışında yer almaktadır.

Buna ek olarak, öğrenciler Finnis’in yazılarının ayrımcı nitelik taşıdığı, ancak akademik özgürlüğün sınırları içerisinde kaldığı; zira Finnis’in bu söy-

¹² Öğrencilere yönelik eleştirilerde çokça yer alan -buluttan nem kapan nesil olarak tanımlanabilen- *kar tanesi kuşağı* (*snowflake generation*) benzetmesinin de oldukça dikkat çekici olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu benzetme kendilerini kar taneleri gibi eşsiz sandıkları, kendilerine karşı görüşlerle mücadele etmeyi başaramadıkları, aşırı hassas ve duygusal açıdan zayıf oldukları düşünülen, bugün Üniversite sıralarında oturan milenyum çocukları için kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Fox, Claire**, *I Still Find That Offensive! (Provocations)*, Biteback Publishing, London, 2019.

¹³ Yazının tamamı için bkz. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jan/11/john-finnis-oxford-university-academic-freedom-law> (E.T: 02.02.2020).

lemelerini herhangi bir seminerinde şahsi olarak bir kişiye karşı dile getirmediği yönünde yapılan yorumları ele almakta ve bu durumun, ayrımcılığın doğasının ne denli yanlış anlaşıldığına dair bir kanıt oluşturduğunu iddia etmektedirler. Anlaşılan, bir görüşü ya da davranışı ayrımcılık ya da taciz olarak nitelendirmek için bir kişiye karşı doğrudan gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu duruma yönelik itirazlarını dile getiren öğrenciler, Finnis'in ayrımcılık içeren eserlerinin genel nitelikli olmasından dolayı daha az zarar teşkil ettiğini kabul etmemekte ve bu nedenle eleştirilerin kabul edilebilir olmadığını düşünmektedirler.

Buna bağlı olarak, Üniversite'nin benimsediği taciz politikasında ve yapmış olduğu açıklamada belirtilen, *“belirli bir saygı çerçevesi içerisinde kaldığı ve başkalarının onurunu zedelediği sürece her akademik tartışmanın taciz olarak nitelendirilemeyeceği”* görüşüne binaen öğrenciler şu soruyu sormaktadır: Bir akademisyenin, eşcinselliği insan tabiatına zararlı olarak nitelendirdiği ve eşcinsel ilişkiyi hayvanlarla ilişkiye girmeye benzettiği satırları saygı çerçevesi içerisinde ve başkalarının onurunu zedelemekten kaleme alabilmesi mümkün müdür? Öğrencilere göre, ayrımcı ve nefret içeren düşünceler, ağdalı veya estetik cümleler kurarak, akademik bir dille ifade edildiğinde dahi bu soruyu olumlu yanıtlamak mümkün görünmemektedir.

Son olarak, kampanyada talep edilenlerin din ve vicdan özgürlüğünün ihlali anlamına geldiğine ilişkin kendilerine yöneltilen itirazlara cevap veren öğrenciler, bu noktada LGBTQ+ bireylerin aşağı statüde olduklarını ifade eden dini görüşlere, üniversitelerin ne derecede izin vereceğinin önem kazandığını belirtmektedirler. Buradan hareketle, öğrenciler din ve vicdan özgürlüğünün korunması gerektiğinin; ancak aynı şekilde eşcinselliğin insan doğasına zararlı ve hatta onu tahrip edici nitelikte olduğunu ifade ederken, dinin bir bahane olarak kullanılması gerektiğinin de bilincinde olduklarının altını çizmektedirler. Ayrıca hali hazırda mahkemeler, yasalar aracılığıyla korunma altına alınmış olan ve çoğunlukla birbirleriyle karşı karşıya gelen, dini görüşler ve cinsel yönelim arasındaki etkileşimi çözmeye çalışırken, Üniversite'nin ve kendilerine yönelik yapılan eleştirilerin bu çatışmayı görmezden gelmesini eleştirerek yazılarını noktalamaktadırlar.

• • •

Görüldüğü üzere, bir yanda *modern* doğal hukuk kuramı ile ünlü Profesör Finnis'in eşcinselliğe ilişkin şiddetle eleştirilen *muhafazakar* tutumu, diğer yanda sınırları oldukça belirsiz olan akademik özgürlük tartışmaları ve LGBTQ+ bireylerin sürdürdükleri hak mücadeleleri... Şimdilerde Finnis'in görüşleri üzerinden karşı karşıya gelen bu tarafların alevlerinin bir nebze olsun söndüğü, kendisinin ise bu arenadan sağ çıktığı söylenebilse de söz konusu tartışmanın ilerleyen zamanlarda daha çok su kaldıracığı aşıkardır. Ancak herhangi bir taraf belirlemeden önce Finnis'in bu konuya ilişkin -çarpıtıldığını iddia ettiği- görüşlerini ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir. Nitekim Finnis'in doğal hukuk kuramının Türkçe lite-

ratür dahil olmak üzere¹⁴ birçok eserde etraflıca incelendiği görülmekle birlikte, söz konusu kampanyanın başlatılmasına ve kendisinin farklı platformlarda yoğun eleştirilere maruz kalmasına kaynaklık eden -daha az ünlü- çalışmalarını ortaya koymanın, yaşanan tartışmaların bütünüyle anlaşılabilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, öncelikle Finnis'in *yedi temel iyi* ya da *pratik akla uygunluk* gibi kavramlara ilişkin ileri sürmüş olduğu görüşleri hakkında açıklama yapılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmakta ise de bu çalışmanın amacının ne Finnis'in doğal hukuk kuramını ayrıntılı olarak değerlendirmek ne de akademik özgürlük tartışmalarına ışık tutmak olduğu hatırlatılmalıdır. Bu çalışmanın tek bir hedefi bulunmaktadır: Kuramında *yedi temel iyyinin* rol oynadığı Finnis'in *yedi temel kötü* ile beraber anılmasının üzerindeki sır perdesini kaldırmak. Ancak *yedi kötüye* doğru giden yol uzun soluklu olup, bu yolda karşımıza ilk durak noktası olarak *yedi temel iyi listesi* çıkmaktadır. Zira bu duraklara uğramadan tepelerin ardındaki *yedi kötüye* ulaşabilmek mümkün olmamaktadır.

I. YEDİNİN GİZEMİ

Finnis, özellikle geleneğini sürdürdüğü Orta çağ Hristiyan düşünürü Thomas Aquinas'ın etkisiyle, ilk kez 1980 yılında yayımlanmış olduğu “Doğal Hukuk ve Doğal Haklar” adlı kitabının ikinci bölümünde şu soruyu sormaktadır: “Öyleyse, bizim için iyyinin temel biçimleri nelerdir?” Bunun üzerine bir liste açıklayan Finnis'in insanlar için geçerli temel iyileri; yaşam, bilgi, oyun, estetik deneyim, arkadaşlık, pratik akla uygunluk ve din olarak belirlediği görülmektedir¹⁵. Bu listenin bahse konu eserde yedi maddeden oluşmasının tesadüf olup olmadığı hakkında kesin bir şey söylemek zor olsa da yedi sayısının Hristiyan inancı ve Thomas Aquinas'ın eserlerinde taşıdığı önem göz önünde bulundurulduğunda, alelade seçilmiş olmadığı akıllara gelmektedir. Nitekim bu tahmin oyunu bir kenara bırakıldığında dahi yedi sayısının tekrar karşımıza çıktığını ve temel *yedi iyiden* bahseden Finnis'in hem geçmişte hem günümüzde çokça *yedi kötü* ile anıldığını söylemek mümkün görünmektedir: *Homofobi, transfobi, hoşgörüsüzlük, taciz, ayrımcılık, ötekileştirme ve nefret söylemi*.

II. FINNIS'İN LİSTESİ

İlk bakışta çelişkili olarak nitelendirilebilecek yukarıdaki durumun açıklığa kavuşturulabilmesi amacıyla, klasik doğal hukuk kuramının farklı bir inşası ile

¹⁴ Bu konuya ilişkin eserler için bkznz. **Aktaş, Sururi**, Modern Doğal Hukuk Bağlamında John Finnis'in Hukuk Teorisi, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 8, S: 1-2, 2004, s. 3-22; **Metin, Sevtap**, Yeniden Doğal Hukuk Modellemesi: John Finnis, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: 62, S: 1-2, 2004, s. 165-207; **MacCormick, Neil**, Doğal Hukuku Yeniden Ziyaret, çev.: Şule Şahin Ceylan, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 64, S: 3, 2015, s. 915-930.

¹⁵ **Finnis, John**, *Natural Law and Natural Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2011, s. 86 vd. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Natural Law and Natural Rights* şeklinde kısaltılacaktır).

öne çıkan Finnis'in insanlar için objektif temel iyilerin bulunduğu önermesi ile işe başlamak gerekmektedir. Söz konusu temel iyilere salt kendileri için değer verilmekte olup, bunlar herhangi bir kanıtı gerek duyulmaksızın apaçık ve insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde var olmaktadır. Finnis'e göre, insanlar için her zaman her yerde geçerli, evrensel nitelikte temel değerlerin ya da objektif iyiler düzeninin varlığından bahsedebilmenin mümkün olamayacağı varsayımı doğru değildir. Zira antropolojik yazını inceleyerek araştırmalar yapan düşünürler de oybirliği ile bu kabulün dayanaktan yoksun olduğuna kanaat getirmektedirler. Bu kapsamda ortaya konan çalışmalar Finnis'e göre, aksi yönde bazı iddialar ileri sürülebilmesine olanak tanımaktadır.

Bahse konu araştırmalara bakıldığında, tarihteki her insan topluluğunun insan yaşamının değeri ve korunması hakkında endişe duyduğu görülmektedir. Bu topluluklarda insanların kendilerini korumalarının, gerçekleştirdikleri birçok eylem açısından haklı bir gerekçe olarak değerlendirildiği, yeterli ve makul bir gerekçe olmaksızın birbirlerini öldürmelerine izin verilmediği gözlemlenmektedir. Bununla beraber, tüm topluluklarda özel durumlar bir kenara bırakıldığında üreme, diğer deyişle doğum olayı mutlulukla karşılanmaktadır. Bu kapsamda, istikrar ve sürekliliği desteklemek amacıyla getirilen, ensest ilişkilere, tecavüze ya da rastgele cinsel ilişkide bulunmaya yönelik engeller dışında, üreme amaçlı cinsel ilişkinin herhangi bir topluluk tarafından yasaklandığının izlerine rastlanmamaktadır. Hayata getirilen bu çocuklara, (tehlikelerden kaçınmak gibi) yalnızca pratik bilgiler değil, ayrıca din gibi teorik alanlarda verilen eğitimlerin varlığı ise tüm insan topluluklarının hakikat kaygısı taşıdıklarına yönelik bir işaret olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, hayatta kalmak için belirli bir yaşa kadar bakıma muhtaç olan insanların, sınırları çekirdek aile kavramının çok ötesine uzanan topluluklar içerisinde yaşadıkları ve toplumda iş birliğini desteklemek amacıyla ortak iyiyi tercih ettikleri, bireylerin yükümlülüklerine ve topluluk içerisinde adaleti sağlamaya önem verdikleri bilinmektedir. Bunlara ek olarak, her insan topluluğunda arkadaşlık, dostluk gibi kavramlara rastlanmakta ve herkes tarafından çeşitli şekillerde ve farklı amaçlar doğrultusunda oyunlar oynanmaktadır. Ayrıca toplumların, ölen üyeleri için geleneksel ritüeller gerçekleştirerek, ölü bedenlere bir atık muamelesi yapmadıkları gözlemlenmekte ve son olarak, tüm topluluklarda insanüstü olarak nitelendirilebilecek kimi güçlere bir inanış mevcut bulunmakta; din kavramının şu ya da bu şekilde evrensel nitelikte olduğu göze çarpmaktadır¹⁶.

Finnis, antropolojik araştırmalar neticesinde her insan topluluğunda tespit edilen ortak noktalara ilişkin elde edilen bulgular hakkında yapmış olduğu açıklamayı sonlandırmasının ardından, temel iyilerin listesini kaleme almakta ve işe **ilk** olarak *yaşam* ile başlamaktadır. İnsanların kendilerini koruma dürtülerine karşılık gelen ilk temel değerın yaşamın değeri olduğunu ileri süren Finnis, bu

¹⁶ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 83.

çalışma açısından önem arz eden, bu nedenle ilerleyen başlıklar altında geri dönülecek bir ifade ile sözlerine devam etmektedir; “*belki bu kategorinin içerisine, yaşamın çocuğa iletiliminin bir ifadesi olarak üremeyi de dahil etmeliyiz.*” Finnis, burada *üremenin* başlı başına ayrı bir kategori (ayrı bir temel iyi) olarak ele alınması ihtimalinin varlığına da dikkat çekmekte, ancak *üremenin* birincil amacının aslında iyi bir *yaşam* peşinde koşmakla bağlantılı olduğuna ve bu nedenle *üremeyi* bu kategorinin içerisine dahil etmenin doğruluğuna vurgu yapmaktadır. Buna göre, *üreme* faaliyetinde temel amacın, güzel bir yaşam sürme isteği ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. Bu amacın ötesine geçildiğinde, *üremenin* (örneğin, cinsel ilişkinin bir *oyun* ya da *arkadaşlığın* bir ifadesi şeklinde ele alınması durumunda) diğer temel iyiler ile bağlantı içerisinde olduğu ileri sürülebilse de *üreme* sonucunda meydana gelen çocuğu, kendi ayakları üzerinde durmayı başarana kadar iyi bir şekilde hayatta tutmak için verilen çabalar göz önünde bulundurulduğunda, yine yaşama verilen değere diğer bir deyişle, yedi temel iyi listesinin ilk sırasında bulunan *yaşamın* değeri noktasına varılmaktadır¹⁷.

Buradan hareketle *yaşamı* bir kenara bırakarak, konuya listenin **ikinci** sırasında bulunan *bilgi* ile devam etmek gerekirse, öncelikle Finnis’in bu kategoriyi uzunca bir bölümde ele aldığını söylemek mümkün görünmektedir. Burada söz konusu olan bilgi, spekülâtif bilgi olup, yalnızca belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılan pratik bilgi değildir. Finnis, örneğin hayatta kalmak, gücü elinde bulundurmak ya da popüler olmak gibi kimi amaçların peşinden koşarken kişiye yarar sağlaması için edinilen araçsal bilgi ile hakikate ulaşmak amacıyla, sadece kendisi için edinilen bilgiyi birbirinden ayırmaktadır. Finnis’e göre hakikatin, sadece hakikate duyulan ilgi ve cehaletten ya da hata yapmaktan kaçınmak için yalnızca merak dürtüsü ve saf bilme arzusu ışığında araştırılması mümkündür. Bir şeyi öğrenmek, bir konuda bilgi sahibi olmak yalnızca sağladığı yararlar bakımından değil, kendiliğinden iyi kabul edilmektedir¹⁸.

Finnis, eserinde geniş bir yer ayırmış olduğu bu değer kategorisinden sonra **üçüncü** sırada bir diğer temel değer olarak kulağa hoş gelecek *oyunu* ele almaktadır. İlk olarak, insan değerleri hakkında araştırmalar yapan ahlak kuramcılarının söz konusu değeri göz ardı edebildiğinin, ancak her insan topluluğunda önemli bir yer teşkil eden bu ögenin bir antropoloğun dikkatinden kaçmasının mümkün olamayacağının altını çizmektedir. Finnis çoğu oyunun, kendisinin ötesinde başka bir amaç taşımadan yalnızca keyif almak için oynandığını ve bu nedenle oyunun kendiliğinden bir değer olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber çoğu eğlence ve oyun biçiminin estetik deneyimin bir vasıtası olduğunu ileri süren Finnis, listesinde **dördüncü** sıraya *estetik deneyimi* yerleştirmektedir¹⁹.

¹⁷ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 86, 87.

¹⁸ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 59, 60.

¹⁹ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 87, 88.

Finnis'in temel iyiler listesinde aşağılara doğru inildiğinde **beşinci** sırada karşımıza *arkadaşlık* çıkmaktadır. Finnis'e göre bu değer, en zayıf haliyle toplumdaki insanlar arasında asgari barış ve uyumla gerçekleşmekte ve en güçlü biçimi olan arkadaşlığa kadar uzanmaktadır. Toplumlarda bazı ilişkiler tamamen tarafların kişisel hedeflerinin gerçekleşmesi amacıyla kurulmakta ancak arkadaşlık bunun ötesinde, insanların arkadaşlarının amaçları ve iyilikleri doğrultusunda hareket etmelerini de gerektirmektedir. Bu kapsamda, “*en azından bir kişi ile arkadaşlık ilişkisi içerisinde bulunmak temel iynin bir biçimi olarak düşünülmelidir. Öyle değil mi?*” sorusuyla Finnis, ilerleyen bölümlerde tekrar üzerinde duracağını sözlerine ekleyerek bu değere ilişkin yapmış olduğu kısa açıklamasını sonlandırmaktadır²⁰.

Gösterimi açısından artık *tek* elin parmaklarının yetmediği **altı** sayısına gelindiğinde, net olarak anlaşılabilmesi için *tek* okumadan fazlasına ihtiyaç duyulan *pratik akla uygunluk* ile karşılaşılmaktadır. Bu değer, insanların davranış biçimlerine, karakterlerine ve hayat tarzlarına yönelik yapmış oldukları seçimlerde yaşadıkları sorunlar karşısında akıllarını etkili bir şekilde kullanmaları anlamına gelmektedir. Bu ifadeden hareketle söz konusu değerın hem özgürlük ve akıl hem de bütünlük ve özgünlük gibi kavramlar içermekle beraber oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zira Finnis de aynı yönde düşünmektedir ki ayrıntılı olarak açıklayabilmek amacıyla, eserinde farklı sayfalarda uzunca bir bölümü *pratik akla uygunluğun temel gerekleri* başlığına ayırmaktadır. Bu çalışma açısından da *yedi* temel iyi listesinin arasına *dokuz* maddelik yeni bir liste karışmasını engellemek için bahse konu şartlar bir sonraki başlık altında ele alınmakta ve konuya listenin yedinci sırasında bulunan değer ile devam edilmesi gerekmektedir.

Listenin sonuna geldiğimizde **yedinci** sırada bulunmasının tesadüf olmadığı ihtimalini düşündürtebilecek *din* kavramı kendisine yer bulmaktadır. Her insan topluluğunda farklı şekillerde din kavramına rastlandığının altını çizen Finnis, insanları kimi endişelerden uzaklaştıracak bir temel değer olarak, insanlar ile geniş anlamda ulvi bir güç arasında uygun ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi şeklinde din kavramına yer vermektedir. Belirtmek gerekir ki Katolik mezhebine mensup olan Finnis, bu kategori altında din kavramını oldukça geniş, hatta sınırları agnostisizm ve ateizmi de kapsayabilecek şekilde ele almaktadır²¹. Bu değer, insanların hayatta nasıl olmaları ya da ne yapmaları gerektiğine ilişkin seçimlerde bulunurken hissettikleri bireysel sorumluluk duygusu ve bu duygunun, diğer temel iyilere indirgenemeyeceği bilinci ile ortaya çıkmaktadır. Genel olarak Finnis'in buradaki argümanını -cevap her ne olursa olsun- evrenin kökenine, insan doğasına ve amaçına ilişkin temel sorular hakkında düşünmenin önemini inkâr etmenin akla aykırı

²⁰ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 88.

²¹ McLeod, Ian, *Legal Theory*, Red Globe Press, London, 2017, s. 107.

olduğu fikri üzerine kurduğu ve bu değer, söz konusu sorulara yönelik tüm sorgulama biçimlerini bünyesinde barındırdığı söylenebilmektedir²².

• • • • •

Burada, temel iyiler listesine nokta koyarak *her son bir başlangıçtır* söylemini kullanmanın doğru olacağı düşünülmektedir. Zira Finnis'in son bulan listesi, aslında son olmaktan çok, cevaplanması gereken sorular açısından bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Evet, artık elimizde temel iyilere ilişkin bir liste vardır, ancak bu liste kendi başına yeterli midir? Bu listedekiler dışında başka bir temel iyinin var olması mümkün değil midir? Diğer deyişle, bu liste sınırlayıcı bir nitelik mi taşımaktadır? Ya da belki akıllara gelebilecek en önemli soru: Birden yediye kadar numaralandırılmış olan bu değerler arasında bir hiyerarşi mevcut mudur?

Finnis, hazırlamış olduğu listenin ardından doğması muhtemel soruları tahmin etmekte ve okuyucuyu düşünme zahmetinden kurtararak bu soruların cevaplarını ilerleyen başlıklar altında kaleme almaktadır. Öncelikle, en merak uyandıran konuya ilişkin Finnis, yedi adet olarak belirlemiş olduğu temel iyilerin dışında, çok fazla sayıda değer bulunabileceğini, ancak bu değerlerin yine yukarıda ele alınan yedi temel iyiden ya da bunların kombinasyonlarından üretilebileceğinin altını çizmektedir. Buna göre (örneğin, Finnis'in *üremeyi yaşam* kategorisinin içerisine dahil etmiş olması da hatırlandığında) yedi temel iyinin haricindeki tüm diğer iyilerin, listede bulunan başlıkların altında ya da bunların bir karışımı şeklinde ifade edilebilmeleri mümkün olmaktadır. Zira Finnis bu duruma yönelik, yedi sayısının bir özelliği bulunmadığını ve hatta bu konuya ilişkin kaleme alınan eserlerde genellikle daha uzun listelerin oluşturulduğunu sözlerine eklemektedir. Nitekim kendi düşüncesine göre, diğer iyiler bunların içerisinde değerlendirilebileceğinden, insan davranışlarının altında yatan amaçları bu yedi temel değer ile belirlemek yeterli görülmektedir²³. Oldukça iddialı bu ifade doğrultusunda Finnis'in listesinde yer alanlar dışında ileri sürülebilecek diğer temel iyiler, yine elbet bu kategoriler altında ele alınabileceklerse; o halde Finnis'in söz konusu yedi iyisinin, diğer tüm *temel iyilerin temelini* oluşturduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Finnis temel iyilerin yanında, hayatlarında kendi kaderlerini tayin etme ve kendilerini gerçekleştirme süreçlerinde insanların; cesaret, cömertlik, nezaket, ölçülülük gibi olumlu yönlerinin karşımıza çıktığını belirtmekte, ancak bunların temel değerler arasında sayılamayacaklarına vurgu yapmaktadır. Söz konusu özellikler, temel değerler izlenirken insanların sergiledikleri davranış tarzları şeklinde kabul edilebilmektedirler²⁴. Elbette hayatta yalnızca olumlu yönleri bulunan değil, eylemlerinin altında sadece bir mal, zenginlik veya haz elde etmek gibi motivasyon kaynakları bulunan insanlar da var olmaktadır. Bu noktada Finnis'e

²² Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 89, 90.

²³ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 90-92.

²⁴ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 90, 91.

göre, objektif ve kesin olan temel iyilere aykırı davranışlar sergileyen insanların varlığı, temel iyilerin yanlış olduğunu değil, bu insanların hatalı değer yargılarına sahip olduklarını göstermektedir.

Bu listede yer alan tüm değerlerin eşit öneme sahip olup olmadığına ilişkin soruyu ise Finnis kesin olarak olumlu bir şekilde cevaplamaktadır. Bu kapsamda, temel değerler arasında (objektif) bir hiyerarşi bulunduğu veya birinin diğerinden (nesnel olarak) daha önemli olduğunun kabul edilmesi mümkün olmamaktadır. Temel değerler arasında hiyerarşi bulunmaması ise önemli ahlaki sorunlar karşısında doğru çözümler bulunabilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Elbette insanlar hayatları boyunca kimi değerlerin daha önemli olduğunu düşünebilmekte veya bazı zamanlar söz konusu değerlerin biri ya da birkaçı diğerlerine göre ön planda yer alabilmektedir. Örneğin, bir akademisyenin hayatında *bilgi* çok önemli bir yer tutmaktayken, bir doktor *oyun* ya da *arkadaşlık* gibi iyileri geri plana atarak, kendisini yalnızca *yaşam* kurtarmaya adanmış olabilmektedir. Bu durum, temel iyiler arasında nesnel bir önem sırasının bulunduğu değil, aksine bu değerlerin önem derecesinin insanların kendi hayatlarına göre farklılaşabildiğine ve hatta aynı insanlar açısından farklı zamanlar söz konusu olduğunda dahi bunların sırasında değişimin gözlemlenebildiğine işaret etmektedir. Burada değişenin, temel değerlerin niteliklerinin değil, insanların hayat tarzlarının olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Kısacası, Finnis'e göre tüm temel iyiler eşit derecede öneme sahip olup, aralarında bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak, farklı temel iyilerin kimi zaman birbirleriyle çatışacak nitelikte eylemleri gerektirdiğinin altını çizerek, bu durumun bir iyunin diğerini değersiz ya da geçersiz hale getirmediğinin ifade edilmesi gerekmektedir. Finnis'e göre, böyle bir duruma karşı karşıya kalan insanın *akla uygun* bir seçim yapması önem arz etmektedir²⁵.

Peki, söz konusu akla uygun seçim nasıl yapılmaktadır? Buna yönelik izlenmesi gereken bir yol haritası bulunmakta mıdır? Temel iyilere bakıldığında, genel olarak insan davranışlarının *nedenlerini* oluşturduklarını söylemek mümkün olup, söz konusu değerlerin birer araç değil, amaç oldukları anlaşılmaktadır. O halde, temel iyilere katılma araçları nelerdir? Diğer deyişle, bu temel iyilere katılırken davranışlarımızı *nasıl* belirlememiz gerekmektedir? İşte bu noktada cevap, listenin kendi içerisinde saklı durmaktadır. Bu cevaba ulaşabilmek amacıyla temel iyilerden **altıncı** sırada bulunan *pratik akla uygunluk* başlığını anımsamak gerekmektedir. Kendisi temel iyiler listesinde yer alan *pratik akla uygunluğun* içerisinde -matruşka bebekleri misali- söz konusu iyilere katılmaya yönelik izlenmesi gereken ilkeler çıkmaktadır. Bu doğrultuda, yedi temel iyunin davranışlarımız açısından birer *amaç*; dokuz pratik akla uygunluk koşulunun ise bu amaçlara ulaşırken kullanılan *araçlar* şeklinde nitelendirilmeleri söz konusu olmaktadır²⁶.

²⁵ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 92-95.

²⁶ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 97, 100-103.

III. PRATİK AKLA UYGUNLUĞUN DOKUZ KOŞULU

Bu çalışmada birkaç sayfa geri döndüğünde, şu ifadeye rastlamak mümkündür: “*Yedi kötüye giden yol, ilk olarak yedi temel iyiden geçmektedir.*” Bu yolda uğranması gereken ikinci durakta ise -yedi sayısından sıkılanları mutlu edecek- dokuz sayısı karşımıza çıkmaktadır. Liste yapmayı oldukça sevdiği düşünülen Finnis bu bölümde, temel iyiler listesinin altıncı sırasında bulunan *pratik akla uygunluğun* gereklerine ilişkin dokuz maddeden oluşan yeni bir liste kaleme almaktadır. Bu noktada, yine birkaç sayfa geri çevrildiğinde karşılaşılabilecek serzeniş hatırlatılarak, konuya söz konusu koşulların incelenmesi ile devam edilmektedir: “*Net olarak anlaşılabilmesi için tek okumadan fazlasına ihtiyaç duyulan pratik akla uygunluk...*”

Birbirleriyle sıkı bir bağlantı içerisinde, hatta birbirlerinin farklı görünüşleri, kısaca bir bütün olarak düşünülmesi gereken söz konusu pratik akla uygunluğun gereklerinin **ilk** başında *akılcı, tutarlı, istikrarlı bir hayat planı* yapmak gelmektedir. Finnis’e göre, hayatta anlık zevkler peşinde koşmanın, oradan oraya sürüklenip durmanın, tüm hayatımızın bir bütün olduğunu unutup, içinde yaşadığımız anı diğerlerine tercih etmenin akılcı bir davranış olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır²⁷.

İkinci sırada Finnis, temel iyiler arasında bir hiyerarşi bulunmadığına ve hepsinin eşit derecede öneme sahip olduklarına yönelik düşüncesinin bir ürünü olan, *temel iyiler arasında keyfi tercihlerde bulunmamak* şartını kaleme almaktadır. Finnis’e göre, hayatta kimi zaman bazı temel iyilerin diğerlerine göre ön plana çıktığı göz ardı edilemese de bu durumda dahi yapılacak tercihin; kişinin kapasitesi, içerisinde bulunduğu durum ve koşullar çerçevesinde akılcı bir tercih olması gerekmektedir. Bu kapsamda, eğer yapılan tercih herhangi başka bir temel iyunin değersizleştirilmesine neden olmaktaysa ya da bu seçim haz, zenginlik elde etmek gibi amaçlara olması gerekenden daha fazla önem verilmesinden kaynaklanmaktaysa, bu tercihin akla uygunluğu noktasında soru işaretleri oluşmaktadır²⁸. Aynı yönde, *insanlar arasında da keyfi tercihlerde bulunmamak* gerektiğini de listesinin **üçüncü** sırasında belirten Finnis, insanlara karşı tarafsız bir duruş sergilenmesi gerektiğini düşünmektedir. Çoğu durumda insanın öncelikle kendisini tercih etmesinin makul bir hareket olduğunu kabul etmekle beraber, bu koşulun en azından bencilliği, egoistliği, insanlara karşı duyulan önyargıları, yanlış davranışları ve uygulanan çifte standartları yasakladığını ileri sürmektedir²⁹.

Dördüncü ve hatta aynı sırada yer alan **beşinci** koşul beraber ele alındığında ise bu şartların adeta bir bütünün parçaları olduklarını ve birbirlerini tamamladıklarını söylemek mümkündür. Buna göre, bir taraftan kişinin hayattaki hedefle-

²⁷ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 104, 105.

²⁸ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 105, 106.

²⁹ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 106-109.

rine bağlılığı ve bunlardan kolayca vazgeçmemesi gerekliliği ön plana çıkarken diğer taraftan, fanatizme varacak derecede körü körüne duyulan bağlılığın da önüne geçilerek, bunlar arasında dengenin kurulması zorunlu bir hal almaktadır. Bu kapsamda, insan hayatında *bağlılık* ve *kayıtsızlığın* beraber var olması gerekmektedir. Finnis'e göre, ne hiçbir şeye dahil olmayacak kadar kayıtsız kalınarak yaşanması ne de başarısızlıkla sonuçlanması gibi bir durumda hayatın önemini kaybedeceği derece *bağlılık* duyularak yaşanması akla uygun düşmektedir³⁰.

Altıncı sırada ise Finnis, gerçekleştirilen eylem ile sonrasında ortaya çıkan sonuçlar arasında *sınırlı bir ilişkinin var olduğundan* ve *etkililik* kavramından bahsetmektedir. Buna göre bir insanın, hedeflerine ulaşmak ve bu yolda istemediği zararlardan kaçınmak amacıyla sergilediği davranışlarda en etkili yöntemi seçmesi gerekmektedir. Kişilerin eylemleri; amaca uygunluğu, etkililiği ve meydana getirdiği sonuçlar bağlamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Finnis, herhangi bir davranışın sonuçlarının değerlendirilerek en etkili yolun tercih edilmesinin makul olabileceğini kabul etmekle beraber, bu değerlendirmenin sınırlı bir seviyede tutulması gerektiğinin altını çizmektedir³¹. Burada bahsedilen *sınırlı seviyede tutma* gerekliliği bir sonraki koşul ile beraber düşünüldüğünde daha anlamlı bir hale gelmektedir.

Bu doğrultuda **yedinci** koşul, insanların *tüm temel iyilere saygı göstermesi* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre kişilerin, (başka temel değere bir katkı sunsa dahi) temel değerlerin bir ya da daha fazlasına kasten zarar verecek nitelikte bir davranışta bulunmaktan kaçınmaları gerekmektedir. Finnis'in örneği ile rehineleri kurtarmak amacıyla masum bir kişinin öldürülmesi durumunda *yaşama* yönelik temel iynin sayısal olarak hesaplanmaya indirgenerek değersizleştirildiği ve buradan hareketle bir temel değere zarar verildiği görülmektedir. İşte bu noktada, bir önceki koşul altında *eylemlerin ortaya çıkan sonuçlarına göre değerlendirilmelerinin sınırlı tutulmasından* ne kastedildiği açıkça anlaşılmaktadır. Elbette insanların, davranışlarının sonucunda ulaşmak istedikleri hedefler göz önünde tutularak en etkili yöntemi seçmeleri ve etkisiz yöntemlerle vakit kaybetmemeleri gerekmektedir. Ancak bu davranışların meydana getirdiği sonuçlar üzerinden değerlendirilmelerinin sınırlı bir seviyede kalma zorunluluğu bulunmaktadır. Bununla beraber Finnis, temel değerler arasında bir önem sıralaması olmadığını ve her temel iynin aynı saygıyı hak ettiğini hatırlatarak, salt birinin diğerine nazaran daha önemli olduğu gerekçesiyle bir davranışta bulunmanın da akla uygun sayılamayacağını sözlerine eklemektedir³².

Sekizinci madde ise -ileride üzerinde ayrıntılı olarak durulacak- *ortak iynin gerçekleştirilmesi* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Finnis tarafından,

³⁰ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 109, 110.

³¹ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 111-118.

³² Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 118-125.

toplumdaki herkesin temel iyilere daha fazla katılım sağlayabilmesi amacıyla ortak iyiyi destekleyici, teşvik edici davranışlarla ortak iyiye katkıda bulunması önerilmektedir³³. Son sırada ise insanların davranışlarını başkalarının etkisinde kalarak değil *kendi vicdanlarını takip ederek* otonom bir şekilde gerçekleştirmeleri gerekliliği bulunmaktadır. Finnis, hatalı olsun ya da olmasın insanların kendi bilinçleri, inançları ile hareket etmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda Finnis, her ne kadar bilgi sahibi olunup, akılcı ve dürüst davranılırsa davranışın insan bilincinin her zaman doğru olarak nitelendirilebilecek bir cevap üretmeyeceğini de kabul etmektedir³⁴.

Bu noktada, farklı argümanlar oluşturulmasına zemin hazırlayarak akla uygun karar vermede rol oynayan ilkeleri barındıran ikinci listenin de sonuna gelmektedir. Ancak bu başlık altında, Finnis'in önceki listede bulunan yedi temel iyyinin ahlaki yargılar içermediğini belirterek, pratik akla uygunluk ilkelerinin bir ürünü olarak *ahlak* kavramını ortaya attığının ifade edilmesi gerekmektedir. Finnis'e göre, örneğin temel iyilerden *bilginin iyi* olduğunu söylemek, hatta onu *temel bir değer* olarak kabul etmek; *bilginin ahlaki bir değer* olduğunu ileri sürmekle aynı şey değildir³⁵. Temel iyilerin tek başlarına ahlaki bir yükümlülük doğurmadıkları, buna karşın ahlaki yargıların pratik akla uygunluk koşullarından bir ya da birkaçını kapsadığı görülmektedir³⁶. Diğer bir deyişle, bu dokuz metodolojik ilke, (ahlak açısından) nötr olan, kendi başına ahlaki bir içeriği bulunmayan temel iyiler ile ahlaki yargılar arasında bir köprü oluşturmaktadır.

Böylelikle tüm bu açıklamalar ışığında elimizde bulunan; davranışlarımızın altında yatan yedi nedeni içeren temel iyiler listesi ve bunlara nasıl katılacağımızı gösteren dokuz ilkeye ilişkin liste yardımıyla artık (akla uygun) bir karar verebilmeye hazır hale gelmekteyiz. Daha net bir ifade ile dokuz ilke doğrultusunda akla uygun düşünerek, temel iyilere nasıl katılacağımıza yönelik genel bir planımız bulunmaktadır. Zira bu eserin ilk olarak 1980 yılında yayımlandığı düşünüldüğünde geçen yıllar boyunca Finnis'in bu plana yönelik görüşlerinde bir değişiklik yaşanıp yaşanmadığı sorusu akıllara gelmektedir.

IV. FINNIS'İN DEĞİŞEN FİKİRLERİ

Ele alınan “Doğal Hukuk ve Doğal Haklar” eserinin yayımlandığı tarihten bu yana Finnis'in literatürde sayısız çalışmasının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmalarının bazılarında yeni argümanlar ileri sürmenin yanında geçmiş eserlerine gelen eleştirilere cevap vermekte, anlaşılmadığını düşündüğü noktalara ilişkin açıklamalar yapmakta ya da zaman içerisinde değişen fikirlerini

³³ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 125.

³⁴ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 125, 126.

³⁵ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 62.

³⁶ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 126, 127.

güncellediği görülmektedir. Bu doğrultuda, aynı eserin 2011 yılında uzun bir süre sonra yeniden yayımlanması, Finnis'in bu kitapta ek bir bölüm kaleme alması ile sonuçlanmaktadır. Bu bölüm, içerisinde yetmiş yakın sayfa barındırmaktaysa da çalışmanın konusu açısından önem arz eden ifadeler iki sayfaya sığmaktadır³⁷.

Buna göre, hazırlamış olduğu yedi temel iyi listesinin önemli bir eksikliği bulunduğunu itiraf eden Finnis, (1980 tarihinden) sonraki farklı eserlerine atıf yaparak bu hatasını düzeltmek istemektedir. Kendisine göre, geçmiş zamanda listesini belirlerken, diğer temel iyi kategorilerinin altına dahil edilemeyecek çok önemli bir değeri göz ardı etmiş bulunmaktadır: *Evlilik*. Daha açıklayıcı bir ifadeyle; *bir erkek ve bir kadının*, arkadaşlık etme ve üreme (yaşam) amaçları bir yana, yalnızca kendiliğinden sahip olduğu değerlerin bir ifadesi olarak birbirlerine bağlılıklarını taahhüt ettikleri birliktelik. Bu noktada ufak bir parantez açarak, *Finnis ile beraber anılan yedi kötünün uzaktaki tepelerin ardından görünmeye başladığını* ifade ettikten sonra konunun akışına geri dönmek gerekmektedir.

Finnis, evliliğin kesinlikle temel iyiler arasında ayrı bir başlık olarak ele alınması gerektiğini, ancak geçmişte belirlediği listede söz konusu unsuru atladığını ileri sürmektedir. Buna ek olarak, evliliğin temel bir değer olarak kabul edilmesinin kuvvetli bir dirençle ve farklı şüphelerle karşılandığına vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda Finnis, çekince duyulmasına ve şiddetli eleştirilere neden olan görüşlerini farklı eserlerinde ortaya koymakta ve söz konusu eserlere, bu değişikliğin gerekçeleriyle beraber ilerleyen başlıklar altında ayrıntılı olarak değinilmektedir. Bu noktada akıllarda tutulması gereken tek önemli nokta; Finnis'in temel iyiler listesinde güncelleme yaparak, bu listeye *evliliği* de dahil etmiş olmasıdır.

Şayet bu başlığa bir önceki cümle ile nokta konulursa, evliliğin de eklenerek Finnis'in *sekiz temel iyi listesi* ile yoluna devam etmekte olduğu düşünülebilir. Ancak bu varsayım kişiyi yanlış sonuçlara götürmektedir. Finnis söz konusu ek bölümde farklı çalışmalarına atıf yaparak³⁸, listesini en son şu şekilde düzenlediğini belirtmektedir: 1) gerçeğin (estetik deneyim dahil) *bilgisi*, 2) eğlence (oyun) ve iş hayatında sergilenen *verimlilik*, 3) *yaşam* ve bunun devamlılığını sağlayan sağlık, güvenlik gibi unsurlar, 4) *arkadaşlık* ya da insanlar arasındaki uyum ve ilişkinin farklı görünüş biçimleri, 5) her iki taraf açısından hem arkadaşlığı hem üreme hedeflerini hem de bunun ardından meydana gelen çocuğun yetiştirilme süreçlerini içerisinde barındırdığı gerekçesiyle, salt arkadaşlığın ya da yaşamın çocuklara naklinin bir ifadesi olarak değerlendirilemeyecek; *bir kadın ile bir erkek arasında gerçekleşen cinsel ilişki*, bilenen adıyla *evlilik*, 6) kişinin hisleri ile

³⁷ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 447, 448.

³⁸ Finnis, John, *Natural Law and Legal Reasoning*, *Natural Law Theory: Contemporary Essays*, ed. Robert P. George, Oxford University Press, 1992; Finnis, John, "Commensuration and Public Reason", *Incommensurability, Incomparability, and Practical Reason*, ed. Ruth Chang, Harvard University Press, 1997, s. 244, dn. 25.

kararlarının; aldığı kararlarla da davranışlarının uyumu olarak ifade edilebilen *pratik akla uygunluk*, 7) evrenin *nihai kaynağı* ile kurulan düzen³⁹.

Görüldüğü üzere, Finnis zaman içerisinde kimi değerleri birleştirerek aynı kategori altında ele almakta ve en önemlisi kadın ile erkek arasında gerçekleşen *evliliği* listesine eklemek suretiyle yedi sayısını yeniden tutturmaktadır. Bu başlığın öncesinde, Finnis'in adının söz konusu *kötülerle* sürekli anılıyor olmasının gerekçeleri açıkça anlaşılmıyor, başka bir ifadeyle şu ana kadar yazılanlar ile *kötüler* arasındaki bağlantı doğrudan kurulamıyor olsa da artık bunların kaynağına ilişkin ipuçları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Ancak bu kaynaklara hızlıca bir geçiş yapmak yerine bu bölümü soru işaretleri ile bırakarak, üçüncü bir durak olan Finnis'in doğal hukuk anlayışına kısaca değinmek gerekmektedir. Zira bu noktaya kadar ele alınan yedi temel iyi ve dokuz metodolojik koşulun toplamının, Finnis'in eserinde doğal hukukun evrensel ve değişmez ilkelerine yönelik düşüncesinin temelini oluşturduğu görülmektedir.

V. 7 + 9: FINNIS'İN DOĞAL HUKUK ANLAYIŞI VE FİNNIS SARMALI

Finnis, oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan “Doğal Hukuk ve Doğal Haklar” eserinin henüz başlarında şu soruyu kaleme almaktadır: “*Doğal hukuk ilkeleri nelerdir?*” Bu sorunun hemen ardından doğal hukuk kavramına ilişkin ileri süreceği iddiaların ve oluşturacağı formüllerin, eserinin uzunca bir bölümü okunmadan oldukça anlamsız geleceğini ve hatta içeriklerinin boş kalacağını iddia etmektedir. Bu kapsamda Finnis, doğal hukuk ilkelerine ilişkin ilk olarak (i) *ne yapacağını* düşünen her insanın şu ya da bu şekilde izlediği, evrensel nitelikteki iyilerin biçimlerini oluşturan bazı temel değerlerden; ikinci olarak (ii) *nasıl yapılacağına* ilişkin soru karşısında makul, akıllıca düşünmeyi sağlayan ve bu doğrultuda gerçekleştirilen eylemin kabul edilebilir ya da akla uygun, diğer deyişle davranışların ahlaki açıdan doğru olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi mümkün kılan metodolojik birtakım temel ilkelerden ve son olarak bu ilkelerin oluşturulmasını sağladığı (iii) bir dizi genel ahlaki standardın varlığından bahsetmektedir⁴⁰. Bu noktada Finnis, ilk bakışta ileri sürdüklerinin anlamsız olarak değerlendirileceğini düşünmesi bakımından haksız sayılmamaktadır.

Nitekim bu çalışmada, Finnis'in doğal hukuk anlayışında diğer deyişle hukuk kuramında önemli role sahip bahse konu ilkeler önceki başlıklar altında incelenerek belirsizliğin en aza indirildiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda konuya bir giriş olarak; Finnis'in temel iyiler, pratik akla uygunluk ilkeleri ve doğal hukuktan oluşan sarmalının temelini sayılacak şu ifadesine yer vermek uygun görülmektedir:

³⁹ Finnis, John, Is Natural Law Theory Compatible with Limited Government, *Natural Law, Liberalism, and Morality* ed. Robert P. George, Clarendon Press, Oxford, 1996, s. 4. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Limited Government* şeklinde kısaltılacaktır).

⁴⁰ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 23.

“Pratik akla uygunluk ilkeleri (ii) bizlere; doğal hukukun (ahlaki açıdan nötr olan) ilk ilkelerinden, diğer deyişle temel iyilerden (i), (ahlaki içeriğe sahip) doğal yasaların çıkartılmasına yönelik doğal hukuk yöntemi sunmaktadır⁴¹.”

Bu sarmalı incelemeye başlamadan önce belirtmek gerekir ki Finnis’e göre ortaya koymuş olduğu ilkelerin, yalnızca ahlak felsefesinde ya da bireysel davranışlarda değil, aynı zamanda siyaset felsefesi ve hukuk biliminde de izleri sürülebilmektedir. Söz konusu ilkeler bir taraftan toplumda otoritenin kullanımını haklılaştırmakta, diğer taraftan bu yetkinin hukukun üstünlüğüne, insan haklarına saygı çerçevesi dahilinde ve *ortak iyiyi* gerçekleştirmeye yönelik kullanılmasını gerektirmektedir. Bununla beraber, söz konusu ilkeler hem kendileriyle uyumlu olmayan pozitif yasaların uygulanma gücünün hem de bu yasaların kusurlu olduğu gerekçeyle kendilerine uygunluk sağlanması isteminin kaynağını oluşturmaktadır⁴².

Bu açıklamalar çerçevesinde ilk olarak, Finnis’in hukuk kuramında (pratik akla uygunluk koşullarından sekizincisini temsil eden) *ortak iyi* kavramının önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, *temel iyilerden* başlayan yolda *ortak iyiden* geçerek Finnis’in *hukuk* anlayışına ulaşmak, içerisinde sürekli farklı bölümlere atıflar barındıran bu karmaşık eserde oldukça zor bir hal almaktadır. Bununla beraber, Finnis’in ortak iyi kavramına ilişkin ifadelerinin çoğunlukla belirsizliklerle dolu olduğu ve bu görüşleri birbirleriyle uzlaştırmaya çalışmanın da kolay olmadığı belirtilmelidir. Bu nedenle, tüm kavramların birbirinin içerisine geçmiş, adeta birbirlerine dolanmış halde bulunduğu **-Finnis Sarmalı** olarak adlandırdığım- bu labirentten çıkış yolu bulabilmek amacıyla -Finnis’in altıncı sırada bulunan pratik akla uygunluk ilkesine kulak vererek- en *etikli* (bu çalışma açısından en kısa ve en anlaşılabilir) *yöntemin* tercih edilmesi hedeflenmektedir.

Buradan hareketle, Finnis’in *ortak iyi* kavramının içeriğine ilişkin kesin olan (!) bir ifadesi ile işe başlamak gerekmektedir: “*Ortak iyi farklı anlamlarda düşünülebilmektedir.*” Taşıdığı bu farklı anlamların içerisinden, Finnis’in kendi eserinde çoğunlukla kastettiği şekliyle ele almak gerekirse ortak iyi; toplumun tüm üyelerinin kendileri için temel iyileri etkili bir şekilde gerçekleştirebilmeleri amacıyla birbirleriyle iş birliği yapmalarına olanak sağlayan koşullara karşılık gelmektedir⁴³. Bu tanım ise anlaşılabilir olması açısından farklı açıklamalara muhtaç durumdadır.

Finnis’in kuramında önemli bir yere sahip söz konusu ortak iyinin en net şekilde anlaşılabilmesi, soyut açıklamaları bir kenara bırakarak, bir topluluk içerisinde ortak iyinin bir ifadesini, bir örneğini bulabilmekle mümkün olmaktadır. Bu arzu karşısında Finnis’in farklı eserleri yardıma yetişmekte ve bu yardım

⁴¹ **Finnis**, *Natural Law and Natural Rights*, s. 103. Parantez içinde gösterilen (i) ve (ii) açıklamaları bana aittir.

⁴² **Finnis**, *Natural Law and Natural Rights*, s. 23, 24.

⁴³ **Finnis**, *Natural Law and Natural Rights*, s. 154-156.

ile Finnis yalnızca ortak iyunin kavranmasını değil, ayrıca bu çalışma açısından önem arz eden evlilik birliğine ilişkin de farklı bilgiler edinilmesini sağlamaktadır. Şöyle ki Finnis eserinde farklı toplulukların kurucu noktaları ve temel iyilerin doğrudan birer ifadeleri olan üç temel ortak iyi formundan bahsetmektedir⁴⁴. Bu türlerden ilki, *arkadaşlar* arasında gelişen karşılıklı sevgi, yardımlaşma ve bu ilişkide duyulan müşterek haz; ikincisi *evlilik birliği* içerisinde karı kocanın kısaca ortak paylaşımları ve son olarak *dini topluluk* çatısı altında bir araya gelen insanların duygu ve düşünce ortaklıkları şeklinde özetlenebilmektedir. Finnis'e göre, belirlediği bu üç ortak iyi biçimi doğrudan temel iyiler (arkadaşlık-evlilik-din) arasında yer almakta; diğer insan topluluklarında mevcut bulunan ortak iyiler ise doğrudan temel iyilerin bir ifadesi değil, ancak temel iyilere en etkin şekilde katılımı sağlayan araçlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Her kavramın birbirinin içerisine geçmiş olduğu bu sarmalda ortak iyi kavramının biraz daha netleştirilebildiği düşünülerek, Finnis'in doğal hukuk anlayışına ulaşmak için gerekli açıklamalara geri dönülmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, ortak iyiye ilişkin yukarıda yapılan açıklamalardan bir diğer sonuç olarak, insanların temel iyileri en verimli şekilde gerçekleştirebilmelerinin bir topluluk içerisinde yaşamalarına bağlı olduğu hususu karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada temel iyilere katılım sağlamak amacıyla oluşturulan iş birliğinin en kapsamlı biçimi olarak karşımıza *siyasal toplum* çıkmaktadır. Siyasal toplum da farklı ortak iyilerin desteklenmesi için bir araya gelen vatandaşlardan oluşmaktadır. Buradan hareketle, söz konusu ortak iyiler bir taraftan siyasal toplumun bazı hedeflere ulaşmasında etkili bir araç olarak kabul edilmekte; diğer taraftan hem ortak iyi hem de siyasal toplum, her bir vatandaşın temel iyileri gerçekleştirmesine katkıda bulunmaktadır⁴⁵.

Bu doğrultuda, toplumda temel iyilere katılmak amacıyla vatandaşlar tarafından gerçekleştirilen davranışlar bir uyumun, diğer deyişle koordinasyonun varlığını gerektirmektedir. Toplumda bu koordinasyonun sağlanması için ise *otorite* kavramı ön plana çıkmaktadır. Zira bu toplumsal düzende doğacak sorunlar en iyi şekilde bir otorite tarafından çözümlenebilmektedir. Bu noktada otoritenin yetkisinin, ortak iyunin gerçekleştirilmesini sağlamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır⁴⁶. Peki, toplumsal düzenin sağlanması ve korunması yolunda otoritenin gerekliliğinden bahsedildiğinde, akıllara en etkili ve en güçlü otorite olarak ne gelmektedir? Elbette *hukuk*. Bu yönüyle hukuk, ortak iyunin gerçekleşmesi için toplumda gerekli düzenin sağlanması ve korunması açısından en etkili çözümleri üretme hedefiyle karşımıza çıkmaktadır⁴⁷. Hukuk, toplumsal düzeni ne derece

⁴⁴ Finnis, *Limited Government*, s. 5.

⁴⁵ Finnis, *Limited Government*, s. 4.

⁴⁶ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 263.

⁴⁷ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 276.

sağlar ve korursa temel iyilerin gerçekleşmesine o derece katkı sağlamaktadır. Özetle hukuk, *temel iyilere* en etkin şekilde katılım sağlandığı koşullara işaret eden *ortak iynin* gerçekleşmesi için gerekli *düzenin* kurulması ve korunması yolunda en güçlü *otoritelerden* biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda, bahsi *pratik akla uygunluk koşullarından ortak iynin bir gereği olarak hukuk* şeklinde kısa bir ifade ile noktalandırmak ve yeni bir soru yöneltmek yerinde olacaktır: Ortak iynin bir gereği olan otoritenin, ortak iyi karşısında her zaman *koz olma* niteliği taşıyan temel iyileri teşvik etmesinin kapsamı ya da bunlara zarar verici nitelikteki davranışları engellemesinin sınırları nerede bitmektedir? Finnis'e göre, elbette devletlerin hukuki düzenlemeler ya da benimsediği politikalar doğrultusunda, temel iyileri güvence altına alacak ve insanları bunlara zarar verici davranışlarından imtina etmelerini sağlayacak tedbirler geliştirmeleri gerekmektedir. Ancak bu tedbirler insanların doğrudan (özel) hayatlarını yönetecek şekilde ya da insan haklarını ihlal edici nitelikte olmamalıdır⁴⁸. Bu ifadenin Finnis açısından (özellikle eşcinsel ilişkiler/evlilikler söz konusu olduğunda) doğurduğu sonuçlara ise ilerleyen başlıklar altında değinilecek olup, buraya yeni bir soru işareti koyarak konuya devam edilmesi planlanmaktadır.

• • •

Temel iyilerle başlayan ve hukuk anlayışına doğru uzanan yolda, diğer deyişle *Finnis Sarmalı*'nda her kavram birbirinin içerisine geçmiş bir bütün şeklinde karşımıza çıkmakta ve kesinlikle bu nitelemenin hakkını vermektedir. Bu sarmal göz önünde tutulduğunda, pozitif hukukun doğal hukuk ilkeleriyle, farklı bir ifade ile pozitif hukukun *temel iyilerle* uyumlu olması ve *ortak iyiye* hizmet etmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Zira derinlemesine düşünmeye gerek kalmaksızın çoğu yasanın (örneğin, *yaşamın* korunması kapsamında adam öldürmenin yasaklanması) doğrudan temel iyilere hizmet ettiği açıkça görülmektedir. Bunların dışında, hukuk otoritelerinin, toplumun her üyesinin temel iyilere katılım sağlayabilecekleri düzeni korumak adına yürürlüğe koydukları yasalar aracılığıyla da aslında temel iyilere dolaylı olarak hizmet ettikleri ortaya çıkmaktadır. Finnis'e göre, bu gibi durumlarda daha net bir ifade ile pozitif hukuk, temel iyiler ve pratik akla uygunluk ilkeleri (bu kapsamda doğal hukuk) ile uyumlu olduğu sürece iyi bir hukuk sisteminden bahsedilebilmektedir. Ancak pozitif hukukun bu ilkelere aykırı olabilme ihtimali de bulunmaktadır. İşte burada sorulması gereken soru; temel değerlere, ortak iyiye hizmet etmeyen pozitif hukukun durumunun ne olacağına ilişkindir.

Buraya varana kadar teorisini sabırla okumuş ve belki sadece başlıkta yer alan doğal hukuk kavramından yola çıkan birinin, söz konusu soru karşısında Finnis'in eserinin belkemiğini oluşturan "7+9"a aykırı olan bir hukukun geçersiz olacağını ileri süreceğini düşünmesi akla uygun gelmektedir. Ancak bu, oldukça

⁴⁸ Finnis, *Limited Government*, s. 8, 9.

tahmin edilebilir basit bir cevaptan ibaret olacaktır ki Finnis'in eserinin içerisinde basit olan hiçbir şey kendisine yer bulamamaktadır.

Bu noktada birkaç paragraf geri dönüldüğünde, Finnis'in henüz eserinin başlarında yer verdiği “*doğal hukuk ilkeleri nelerdir?*” sorusuna ilişkin ileri sürmüş olduğu açıklamalardan birine rastlanmaktadır: “*İlkeler hem kendileriyle uyumlu olmayan pozitif yasaların uygulanma gücünün hem de bu yasaların kusurlu olduğu gerekçesiyle kendilerine uygunluk sağlanması isteminin kaynağını oluşturmaktadır.*” Bu ifade tekrar okunduğunda aslında Finnis'in söz konusu sorunun çözümüne ilişkin ipucu verdiği açıkça görülmektedir. Bu ipucunun, eserin henüz yirmili sayfalarında yer aldığı görünmekte iken Finnis'in konuyu etraflıca incelediği *adil olmayan yasalar* başlığına ulaşmak için yaklaşık üç yüz sayfa ileri gidilmesi gerekmektedir.

Burada adil olmayan yasalar altında karşılaşılan alt başlığın ise oldukça dikkat çekici olduğu belirtilmelidir: *Doğal hukuk kuramının tali kaygısı*. Zira Finnis'e göre, doğal hukuk kuramının temel kaygısı; birbirleriyle toplum içerisinde yaşadıklarından dolayı adalet, hak, otorite, hukuk ve yükümlülüğe ilişkin problemlerle karşı karşıya gelen insanlara yönelik objektif temel iyileri ve bu doğrultuda pratik akla uygunluk ilkelerini araştırmaktır⁴⁹. Böylelikle yasa koyucunun, hakimlerin ya da vatandaşların davranışlarına yönelik rasyonel bir temel oluşturulabilmekte, pozitif hukuk haklılaştırılabilir. Bununla beraber, doğal hukuk kuramının yalnızca ahlakın hukuku nasıl etkilediğini ortaya koymak⁵⁰ ya da “*adil olmayan yasa, yasa değildir*” ifadesini olumlamak yönünde temel bir endişesi bulunması gerekmemektedir. Peki Finnis'e göre bu tali bir kaygı olsa da adil olmayan pozitif hukukun durumu ve bu durumun bireyin hukuka uyma yükümlülüğüne etkisi ne şekilde karşımıza çıkmaktadır? Finnis'in, doğal hukuk kuramının *temel kaygısına* ilişkin ileri sürdükleri bir yana bu çalışmanın *temel kaygısının* Finnis'in doğal hukuk anlayışının ayrıntılı olarak incelenmesi olmadığından söz konusu cevabın bu başlık altında en kısa şekliyle ifade edilerek, artık temel iyilerden temel kötülere doğru hareket edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle, temel iyilerden başlayıp hukukta son bulan yolun üzerinden kısaca tekrar geçilmesi gerekmektedir. Buna göre; (i) insanlar temel iyileri gerçekleştirmelidirler, (ii) bu iyilerin en verimli şekilde gerçekleştirilmesine yönelik ortak iyinin desteklenmesi için toplumda koordinasyon ihtiyacı bulunmaktadır, (iii) bu koordinasyonu sağlayan en etkili otoritelerden biri hukuk olarak karşımıza çıkmaktadır, (iv) bu nedenle hukuka uyulması gerekmektedir. Finnis bu duruma yönelik, eserinde öncelikle bireylerin hukuka uyma yükümlülüklerini hukuki ve ahlaki olmak üzere ikiye ayırmaktadır⁵¹. Buna göre, doğal

⁴⁹ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 351.

⁵⁰ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 290.

⁵¹ <https://hughmccarthylawscienceasc.wordpress.com/2015/01/03/a-summary-of-john-finnis-theory-of-natural-law/> (E.T. 20.07.2020).

hukuk ilkeleriyle uyumlu bir hukuk karşısında hem hukuki hem de ahlaki itaat yükümlülüğünden bahsedilmektedir. Ortak iynin aksine işleyen, adil olmayan yasalar söz konusu olduğunda ise yukarıdaki silsilenin basamaklarının çöktüğü görülmektedir. Finnis bu yasaları kusurlu yasalar olarak nitelendirmekte ve hukuk otoritelerinin adil olmayan bu yasaları uygulamaktan ziyade, bunları yürür-lükten kaldırmaya yönelik sorumluluklarının bulunduğunun altını çizmektedir⁵².

Bununla beraber, bireylerin adil olmayan söz konusu yasalara ahlaki açıdan itaat yükümlülükleri bulunmamakta, ancak bu yasalar hukuki geçerliliklerini korumaktadır. Bunun gerekçesi olarak Finnis, kusurlu bir hukukun ortak iyiyi güvence altına alması açısından düzensizlik durumundan daha iyi bir araç olduğunu ileri sürmektedir. Böylece Finnis'in teorisinin kalbinde bulunan temel değerler ve ortak iyiye aykırı işleyen pozitif hukuk düzenlemelerinin bir yandan geçersiz hale gelmediği ve hukuki bağlayıcılıklarını devam ettirdikleri diğer yandan ahlaki açıdan bireyleri itaat etmeye zorlama güçlerinden yoksun oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu kusurlu yasalar söz konusu olduğunda dahi bazı durumlarda bireyin hukuka itaat konusunda ahlaki bir yükümlülüğünden bahsedilebilmektedir. Zira adaletsiz yasalar şekli kaynakları açısından diğer yasalar ile uyumluysa ve bu yasaların ortak kabulü söz konusuysa, hukuka aykırı hareket edilmesi durumunda hukuk sisteminin tümünden zayıflatılabileceği (ve ortaya çıkacak durumun aslında yine ortak iynin aleyhine işleyeceği) gerekçesiyle iyi bir vatandaşın adil olmayan yasalara da gereken ölçüde uyması ahlaken gerekebilmektedir⁵³.

Böylece Finnis'in eserinin uzunca bir bölümü okunduktan sonra, ilk sayfa-larda bu konuya ilişkin ipucu verdiği ifade artık daha net bir hale bürünmektedir. Görülmektedir ki Finnis için bu denli önemli doğal hukuk ilkeleri hem kendile-riyle *uyumlu olmayan* pozitif yasaların *uygulanma gücünün* hem de bu yasaların *kusurlu oldukları* gerekçesiyle kendilerine *uygunluk sağlanması isteminin* kayna-ğını oluşturmaktadır.

• -• -•

Çalışmanın bu bölümüne kadar Finnis'in *yedi iyileri* ışığında bir yol izlendi-ği görülmektedir. Peki teorisini *iyiler* üzerine inşa eden Finnis, günümüzde neden *kötüler* ile anılmaktadır? Bu kötüler, Finnis'in düşünce sisteminin hangi bölümlerinde kendilerine yer bulmaktadır? Paralel görüşlere sahip birçok insan arasın-da neden Finnis en çok eleştirilenlerin başında gelmekte ve adına kampanyalar düzenlenmektedir? Bu başarısını (!) neye borçludur? İşte tüm bu sorulara cevap ararken hikâyenin en başına dönmek suretiyle, *kırmızı hapı seçerek*⁵⁴ *yola devam etmek gerekmektedir*.

⁵² Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 24, 362.

⁵³ Finnis, *Natural Law and Natural Rights*, s. 361, 362.

⁵⁴ *Matrix* filminde (1999) Morpheus Neo'ya mavi ve kırmızı hapı göstererek, bunlar arasında bir seçim yapma şansı tanımaktadır. Filmdeki diyaloga göre, mavi hapı alırsa Neo yatağında uyanarak

VI. HİKAYE NASIL BAŞLADI?

Bu noktada, günümüzden ve Finnis'in "Doğal Hukuk ve Doğal Haklar" eserinden ayrılarak, takvimi 1992 yılına, rotayı ise Colorado eyaletine çevirmek gerekmektedir. Colorado'da farklı alanlarda, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayan düzenlemelerin yürürlüğe girmesinin ardından, 1992 yılı Kasım ayında gerçekleştirilen bir referandum sonucunda eyalet anayasasında değişiklik öngören bir maddenin kabul edildiği görülmektedir. Referandum metninde bireyin; gey, lezbiyen veya biseksüel yönelim, davranış veya ilişkilere dayanarak, azınlık statüsü kazanmasına ve bu doğrultuda yasal korumadan, kota veya herhangi bir (pozitif) ayrımcılık uygulamasından yararlanmasına olanak tanıyan hukuki düzenlemelerin veya politikaların kabul edilmesi ve uygulanmasının yasaklanmasına ilişkin bir ifade yer almaktadır. Söz konusu referandum sonucunda Colorado seçmenin yüzde elli üçünün onayladığı⁵⁵ bu değişiklik ile eyalet içerisinde herhangi bir düzeyde cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı yasaklayan düzenleme ya da işlem yapılması yasaklanmaktadır. Bu kapsamda, (özellikle Denver, Aspen ve Boulder şehirlerinde yürürlükte bulunan) eşcinsel bireylere yönelik ayrımcılık karşıtı düzenlemeler de söz konusu değişiklik ile beraber geçersiz hale gelmektedir. Bununla birlikte, Colorado seçmeni eşcinsel bireylerin kaderleri hakkında karar verme aşamasında iken ülke çapında farklı eyaletlerde de bu bireylerin haklarını kısıtlayıcı nitelikte referandum metinlerinin hazırlanarak seçmenlere sunulduğu görülmektedir⁵⁶.

Yaşanan tüm bu gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan sonucun, toplumun büyük bir kısmında tepkiyle karşılandığı ve geçmiş haberlere⁵⁷ göz atıldığında birçok yerde farklı gruplar tarafından boykot edildiği görülmektedir. Elbette bu durum yalnızca öfkeli bir kalabalığın kınamaları ya da boykotlarıyla sınırlı kalmamaktadır. Kabul edilen değişikliğin ardından, iptali için yargı yoluna başvurulmakta ve işte tam da bu noktada hikâyenin en can alıcı kısmı ortaya çıkmaktadır: *Evans v. Romer Davası*⁵⁸.

Bu değişikliğe ilişkin yargı süreci farklı kademelerde en son Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin 1996 yılında vermiş olduğu karara kadar devam etmekte-

yanılsama dünyasında gerçeklikten uzak, fakat mutlu bir şekilde yaşamaya devam edecektir. Diğer taraftan kırmızı hapi seçerse bu hap onu gerçeklere götürecektir ancak burada hoş olmayan durumlarla karşılaşabilecektir. Bu seçim karşısında kırmızı hapa yönelen Neo'yu, Morpheus son kez uyarmaktadır: *Unutma, sana vadettiğim tek şey hakikat, fazlası değil.*

⁵⁵ [https://ballotpedia.org/Colorado_No_Protected_Status_for_Sexual_Orientation_Amendment_Initiative_2_\(1919\)](https://ballotpedia.org/Colorado_No_Protected_Status_for_Sexual_Orientation_Amendment_Initiative_2_(1919)) (E.T: 20.07.2020).

⁵⁶ **Zamansky, Stephen**, Colorado's Amendment 2 and Homosexuals' Right to Equal Protection of the Law, *Boston College Law Review*, C: 35, S: 1, 1993, s. 221, 222.

⁵⁷ Örneğin, <https://www.nytimes.com/1992/12/03/us/colorado-faces-boycott-over-its-gay-bias-vote.html> (E.T. 21.07.2020).

⁵⁸ *Evans v. Romer* 854 P.2d 1270 Colorado Bölge Mahk. (1993); *Romer v. Evans*, 882 P.2d 1335 Colorado Yüksek Mahk. (1994); *Romer v. Evans*, 517 Amerikan Yüksek Mahk. 620 (1996). Tam karar metinlerine <https://law.justia.com> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

dir. Nitekim Yüksek Mahkeme, 6'ya karşı 3 oyla söz konusu değişikliğin, eşcinsel bireylerin genel olarak ayrımcılığa karşı hukuki koruma talep etmelerini engelleyecek nitelikte bir genişliğe sahip olduğu gerekçesiyle Birleşik Devletler Anayasası'nın Ek 14. maddesinde yer alan eşit koruma hükmünü ihlal ettiği yönünde bir karar vermektedir.

Böylece Colorado'da kabul edilen söz konusu maddenin iptaline yönelik karar verilen bu davanın, bir düzineden fazla eyalet hükümetinin de benzer yönde ifadeler içeren metinlerle halk oylamalarına hazırlık yapmakta oldukları⁵⁹ göz önünde bulundurulduğunda, özellikle eşcinsel bireylerin verdikleri hak mücadeleleri açısından oldukça önem arz ettiği tahmin edilebilir bir durum olmaktadır. Ancak bu çalışma bakımından, söz konusu davanın önemi ne farklı mahkemelelerin vermiş olduğu kararlarda ne de bu kararların doğurduğu sonuçlarda saklıdır. *Evans v. Romer* davasının *hikâyenin* başlangıç noktası ve hatta kalbi olarak değerlendirilmesinin gerekçesi, tartışmalar yaratan ve tepkiyle karşılanan söz konusu değişikliği *savunması amacıyla* Finnis'e uzman tanık görüşü için başvurulmasında ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Yüksek Mahkeme'ye kadar uzanan yargı süreçleri hakkında kaleme alınabilecek birçok unsur mevcutken, konunun kapsamını daha fazla genişletmemek adına yola, üç savunucudan⁶⁰ biri olan Finnis'in bu dava henüz ilk aşamadayken (1993) mahkemeye sunmuş olduğu uzman görüşlerinden yola çıkarak yayımlamış olduğu akademik çalışmalar ile devam edilmesi amaçlanmaktadır.

Finnis'in görüşlerine geçmeden önce bir parantez açarak, yukarıdaki başlık altında sorulan bir sorunun (en azından bir bölümünün) zımnen cevaplandırıldığına altını çizmek gerekmektedir. Zira birkaç sayfa geri gidildiğinde, paralel görüşlere sahip birçok insan arasından Finnis'in en çok eleştiriyi alanların başında gelmesinin, diğer bir ifade ile bu başarısının (!) nedenlerinin soru işaretleriyle beraber cevapsız bırakıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, 90'lı yıllarda eşcinsel bireylerin hak mücadeleleri açısından oldukça önem teşkil eden, hatta bu alanda *mihenik taşı* olarak kabul edilen bir davada Finnis'in uzman tanık sıfatıyla kaleme aldığı görüşlerinin, (ve hatta bunların hemen ardından yayımladığı eserlerin) *yedi kötü* ile anılmasının *mihenik taşı* oluşturduğu söylemek yerinde olacaktır. Nitekim Finnis'in düşünceleri farklı tarihlerde kaleme aldığı akademik eserlerle sınırlı kalmayarak bu sınırların ötesine geçmekte ve LGBTQ+ bireylerin hak mücadelelerine ilişkin süreçlerde adından sürekli söz ettiren bir davada ileri sürdüğü fikirlerle hep ön planda kalmayı, kısacası güncelliğini korumayı başarmaktadır.

⁵⁹ **Knickerbocker, Brad.** Gay Rights May be Social Issue of 1990s in a Dozen US States, Activists are Preparing Ballot Measures that Would Repeal Gay-Rights Laws, *The Christian Science Monitor*, 11 Şubat 1993, s. 1.

⁶⁰ Söz konusu değişikliğin lehine görüş bildirmiş olan diğer iki akademisyen ise Harvey Mansfield (Harvard Üniversitesi) ve Robert George (Princeton Üniversitesi) olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu noktada, çalışmada tepelerin ardında bulunduğu ileri sürülen *yedi kötüye* iyice yaklaşılmakta ve Finnis'in geri planda kalan eserleri, açılmayı bekleyen *Pandora'nın Kutusu* gibi karşımızda durmaktadır.

VII. ANTİK YUNAN FİLOZOFLARI BİNLERCE YIL SONRA MAHKEME SALONLARINDA

Mahkeme salonunu, yumrukla yerine düşüncelerin konuştuğu bir ring olduğunu farz ederek, boksörler yerine uzman tanık sıfatlarıyla bir köşeye Colorado'da kabul edilen değişikliğin savunucularından biri olan Finnis'i diğer köşeye ise yine güçlü argümanlarıyla Martha Nussbaum'u yerleştirmek gerekmektedir. Elbette bilimsel görüşlerini ortaya koyacak taraflar Finnis ve Nussbaum olunca da bu maçta seyir zevki yüksek görüntüler ortaya çıkmaktadır. Bu duruma ilk örnek, her iki tarafın da birbirine karşıt argümanlarını güçlendirmek için Antik Yunan filozoflarını dirilterek, binlerce yıl sonra mahkeme salonlarına taşıdıkları verilebilmektedir. Ancak çalışmanın kapsamı düşünüldüğünde, bu başlık altında söz konusu mükemmel maçı sadece Finnis'in perspektifinden anlatma zorunluluğu doğmaktadır.

Bu doğrultuda, Finnis'in günümüzde birçok tartışmaya konu olan hatta bu çalışmanın giriş bölümünde yer verilen "Profesör Finnis'i Oxford'dan Uzaklaştırın" başlıklı kampanyanın metninde yazarlarca çokça atıf yapılan eserine odaklanmak gerekmektedir. Zira "Hukuk, Ahlak ve Cinsel Yönelim" adlı bu eser⁶¹, Finnis'in *Evans v. Romer* davasında ileri sürmüş olduğu uzman tanık görüşlerinin önemli noktalarını bir araya getirmesi ile ortaya çıkmaktadır. Böylece, kendi çalışmamda da her başlığın birbiriyle yakın temas içerisinde ve hatta iç içe geçmiş bir halde bulunduğundan yola çıkılarak -Finnis'in tarzına uygun- sarmal bir yapı oluşturulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

VIII. HUKUK, AHLAK VE CİNSEL YÖNELİM

Eserine, son otuz yıl içerisinde cinsel davranışlara yönelik hukuki düzenlemeler söz konusu olduğunda geliştirilen tutumun iki yönünün bulunduğuna ilişkin tespiti ile başlayan Finnis'e göre, bunlardan ilki; devletin, özel alanla sınırlı kalan ve buna rıza gösteren yetişkin bireyler arasında gerçekleşen (ancak ahlaka uygun olmayan) cinsel ilişkileri (örneğin, eşcinsel ilişkileri) bir suç niteliğinde kabul edecek şekilde düzenleme yapmaya yetkisinin bulunmadığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun ikinci boyutunda ise devletin, bu ilişkileri suç

⁶¹ Finnis'in bu eserinin 1994 yılında yayımlanmış ilk basımı için bkz. **Finnis, John**, Law, Morality and Sexual Orientation, *Notre Dame Law Review* C. 69, S. 5, 1994, s. 1049-1076. Bu çalışmada ise aynı eserin 2011 yılındaki güncel basımı kullanılmaktadır. Bunun için bkz. **Finnis, John**, Law, Morality and Sexual Orientation, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III*, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 334-352. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Sexual Orientation* şeklinde kısaltılacaktır).

kapsamına dahil edememekle beraber, bu tür davranışlara yönelik caydırıcı bir politika izlemesine, tedbirler alabilmesine olanak tanıyan bir yetkisinin bulunduğu argümanı yer almaktadır. Bu doğrultuda, çoğu hukuk sisteminde eşcinsel ilişkilerin teşvik edilmemesine yönelik idare ve ceza hukuku alanlarında farklı düzenlemelerin bulunduğu ve devletlerin bu yönde politikalar benimsedikleri görülmektedir. Bunlara; eşcinsel evliliklerin hukuk önünde tanınmaması, eğitim ya da medya aracılığıyla eşcinsel hayat tarzının teşvik edilmesinin engellenmesi, eşcinsel hayat tarzına sahip bireylerin evlat edinmesinin yasaklanması gibi tedbirler örnek olarak verilebilmektedir.

Bu noktada kısa bir duraksama yapılarak, yukarıda yanıtsız bırakılan bir soruyu daha cevaplamak gerekmektedir: Ortak iyinin bir gereği olan otoritenin, temel iyileri teşvik etmesinin kapsamı ya da bunlara zarar verici nitelikteki davranışları engellemesinin sınırları nerede bitmektedir? Bu soru karşısında Finnis'in, devletlerin hukuki düzenlemeler ya da benimsediği politikalar doğrultusunda temel iyileri (örneğin, bir kadın ile bir erkek arasında gerçekleşen evlilik değerini) güvence altına alacak ve insanları bunlara zarar verici davranışlarından imtina etmelerini sağlayacak tedbirler geliştirmeleri; ancak bu tedbirlerin insanların doğrudan (özel) hayatlarını yönetecek şekilde ya da insan haklarını ihlal edici nitelikte olmamaları gerektiğine yönelik ileri sürdüğü argümanlar anımsanmalıdır. Bu argümanların tam olarak, *eşcinsel davranışlar söz konusu olduğunda, devletlerin bunları suç kapsamına almamaları gerektiğine; ancak temel iyilere zarar veren bu ilişkilere yönelik caydırıcı politikalar izlemeye yetkili olduklarına* ilişkin ifadelerinde somutlaştığı görülmektedir.

Finnis'e göre, izlenilen bu politikaların altında bireylerin farklı eğilimlerinden ziyade, eşcinsel davranışların kasıtlı olarak desteklenmesine ve bu tür ilişkilerin, farklı cinslerin bir araya gelerek oluşturduğu ve devletin evlilik olarak tanımladığı birliktelik karşısında geçerli ve kabul edilebilir bir alternatif olarak sunulmasına ilişkin duyduğu endişe yatmaktadır. Bu kapsamda yürürlüğe konan söz konusu yasalar, kamuya açık şekilde gerçekleştirilen ve bu sayede eşcinsel davranışları özendirici nitelikteki davranışlara yönelik caydırıcılık amacı taşımaktadır. Böylelikle geliştirilen bu tutumun, (i) yetişkin bireyler arasında rızaya dayalı gerçekleşen, *özel alanla sınırlı* ilişkileri üzerinde devletin denetleme yetkisi ile (ii) *kamusal alanı* düzenlemeye yönelik yetkisi arasında bir ayrım yaptığı görülmektedir. Bu ayrıma ilişkin olarak, (i) şıkkında belirtilen durumlar üzerinde devletin bir yetkisinin bulunduğundan bahsedilemezken, (ii) şıkkı altında ahlaki, kültürel ve eğitime ilişkin ortamlar üzerinde bulunan denetleme yetkisi, devletin kimi durumlarda ileri sürdüğü en önemli gerekçelerin başında gelmektedir⁶².

Finnis'e göre, bu durumun bir yansıması olarak, devletlerde geçerli hukuk sistemlerinin ayrımcılığın çoğu türünü yasakladığı söylenebilmektedir. Nitekim

⁶² Finnis, *Sexual Orientation*, s. 334, 335; Finnis, *Limited Government*, s. 8, 9.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, sözleşme kapsamında tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmanın, *cinsiyet*, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanması gerektiğini düzenlemektedir. Finnis'e göre, bu tür listelere *cinsel yönelim* kategorisinin dahil edilmesi ise bilinçli olarak reddedilmektedir⁶³. Zira *cinsel yönelim* kavramı çok farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Aynı doğrultuda, *cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı* yasaklayan düzenlemeler söz konusu olduğunda, maddenin amacını aşacak nitelikte kapsamının genişletildiği gözlemlenmektedir. Bu yöndeki düzenlemeler, (i) hemcinsine ilgi duyan bireylere yönelik ayrımcılık yapılmasının yasaklanması, ötesine geçilerek, (ii) eşcinsel ilişkileri desteklemek, özendirmek ve bu tür ilişkilere teşvik etmek amacıyla aleni şekilde gerçekleştirilen davranışların tümüne ilişkin tam bir yasal korumanın sağlanması şeklinde taleplerin ortaya çıkması ile sonuçlanmaktadır. Finnis'e göre, ilk seçenekte belirtilen (i) herhangi bir kişiye cinsel yöneliminden dolayı ayrımcılık yapılmaması adaletli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gerçekleştirilecek bir ayrımcılığın önüne geçmek amacıyla cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin özel düzenlemeler yapılarak, bu kişilere özel haklar tanınması ve farklı muamelelerde bulunulması; evlilik içi cinsel ilişkinin önemli olduğu aile kurumuna değer veren ve buna uygun yaşamakta olan kesimlere yönelik adaletsiz sonuçların doğmasına neden olmaktadır⁶⁴.

Bununla beraber Finnis'e göre, benimsenen bu tutumlar sonucunda geliştirilen söz konusu politikaların, içerisinde hukukun rolü, kamu menfaatleri ve özellikle eşcinsel davranışların kötülüğü gibi konularda hem açık hem de zımni yargılar barındırdığı söylenebilmektedir. Peki bir davranışın ahlaki açıdan yanlış olduğuna ilişkin ileri sürülen herhangi bir yargının, nefret edilen bir azınlığa karşı duyulan düşmanlığın göstergesi ya da tamamen dini, mezhepsel bir inancın tezahürü olmaksızın; herkes tarafından anlaşılabilir *rasyonel gerekçeler* ortaya konularak savunulabilmesi mümkün olabilir mi? Finnis'e göre cevap: *Evet*.

Eserinde (farklı bir ifade ile mahkemeye sunmuş olduğu uzman tanık görüşünde) bahse konu soruyu sorarak olumlu bir şekilde cevaplayan Finnis, bunun ardından söz konusu gerekçelerini ileri sürmeye başlamadan önce şu açıklamayı yapmaktadır: “*Çoğunlukla gözden kaçırılan bir gerçeği ortaya koyarak başlayayım. Antik Yunan'ın en büyük filozoflarından Sokrates, Platon ve Aristoteles'in üçü*

⁶³ Finnis'in bu eseri ilk olarak 1994 yılında yayımladığı düşünüldüğünde bu satırlar şaşkınlıkla karşılanmayacaktır. Zira bu çalışmada eserin güncel basısının kullanılmasının bir sonucu olarak Finnis'in yeniden basılan eserine bir dipnot ekleyerek, güncelleme yaptığını görmek mümkündür. Burada Finnis, bahsetmiş olduğu tutumun artık terkedilmeye başladığını, örneğin Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın ayrımcılık yasağı başlıklı 21. maddesinin, “*Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya toplumsal köken... cinsel yönelim gibi hususlara dayanılarak ayrımcılık yapılamaz.*” şeklinde düzenlendiğini belirtmektedir.

⁶⁴ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 335, 336.

*de eşcinsel davranışları, ahlaka aykırı ve utanç verici olarak değerlendirmekte, diğer bir ifade ile (bireylerin) eşcinselliğe yönelik benimsedikleri modern ideolojinin ve yaşam tarzının temellerini reddetmekteydiler*⁶⁵ İşte bu noktada Finnis devletlerin mevcut tutumlarının Antik Yunan dönemiyle benzerlik içerdiğinden hareketle sahneyi Antik Yunan filozoflarına bırakmaktadır. Bu doğrultuda filozofların yavaş yavaş Colorado'da adliye koridorlarında yürüdükleri hayal edilebilmektedir.

Peki, neden Antik Yunan Finnis açısından bu denli önem arz etmektedir? Ya da söz konusu filozofların kendilerini bir anda mahkemede bulmalarının tesadüf olduğu söylenebilir mi? Burada bir parantez açarak, Antik filozofların binlerce yıl sonra kendilerini eşcinsel davranışların tartışıldığı kamu politikalarının ortasında bulmaları bir hayli ilgi çekici olsa da bu durumun belirli bir amaca hizmet ettiğinin vurgulanması gerekmektedir. Filmi biraz başa sardığımızda, referandum sonrasında kabul edilen değişikliğin iptali için mahkemeye başvuran tarafların, bu değişikliğin temelinde bulunan ahlaki yargıların eşcinsel bireylere yönelik düşmanca bir tavırdan ibaret olduğunu ve rasyonel temellere dayanmayan bu değişikliğin meşru bir amaca hizmet etmekten uzak olduğunu ileri sürdükleri görülmektedir. Bu kapsamda, söz konusu değişikliğin Hristiyanlık ahlakından kaynaklanan önyargılara diğer deyişle, dini temellere dayandığı iddia edilmektedir. Bu durum ise devletin herhangi bir din doktrinini teşvik etmesini yasaklayan, Birleşik Devletler Anayasası'nın Ek 1. maddesini ihlal etmektedir.

Buna bağlı olarak devlet, -Finnis'in ifadelerinden yola çıkarak- kendisinden (i) modern Avrupa hukuku, (ii) rızası bulunan yetişkin bireyler arasında gerçekleşen eşcinsel davranışların suç kapsamına dahil edilmediği, ancak başka yollarla bu davranışlara yönelik caydırıcı politikaların izlendiği hukuk düzenine ilişkin siyasi ve felsefi argümanlar, (iii) bu tür davranışların insanlar için kötü olduğuna ve teşvik edilmemeleri, desteklenmemeleri gerektiği düşüncelerinin altında yatan rasyonel ahlaki temeller hakkında kanıtlar sunmasını istemektedir⁶⁶. Aksi halde bu değişikliğin, mahkemenin rasyonel (makul) temel denetimini geçmesi oldukça zor görülmektedir. İşte Finnis bu noktada, eşcinselliğin kabul görmemesinin kökenlerinin Hristiyan olmayan diğer Batı geleneklerinde var olduğunu kanıtlama çabası içerisine girmektedir. Eğer Antik Yunan filozofları da eşcinselliğe karşı duruş sergiliyorsa, o halde ortaya sürülen gerekçelerin dini temelli olduğu iddiasından kurtulabilecektir⁶⁷.

⁶⁵ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 336.

⁶⁶ Finnis, John, "Shameless Acts" in Colorado: Abuse of Scholarship in Constitutional Cases, *Academic Questions*, Güz 1994, s. 19. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Shameless Acts* şeklinde kısaltılacaktır).

⁶⁷ Bu dava ve içerisinde antik dönemin kendisine yer bulduğu diğer davaların ayrıntıları için bkz. Carnes, Jeffrey, Plato in the Courtroom: The Surprising Influence of the *Symposium* on Legal Theory, *Plato's Symposium: Issues in Interpretation and Reception*, ed: James Leshner, Debra Nails, Frisbee Sheffield, Washington, Center for Hellenic Studies, 2007.

Bu kapsamda Finnis'in bir yandan söz konusu filozofların eserlerine, diğer yandan bu eserlere ilişkin içlerinde önemli yorumlar barındıran çalışmalara imza atmış olan yazarlara atıf yapmak suretiyle ortaya koymuş olduğu argümanlarını güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir⁶⁸. Bu uğraşın sonunda Finnis, Antik Yunan filozoflarının eşcinsel davranışları reddetmelerinin, kınamalarının ve utanç verici olarak değerlendirmelerinin altında yatan temel tezlerin üç başlık altında toplanabileceğini ileri sürmektedir. Bunların başında ilk olarak, bir kadın ve bir erkeğin evlilik birliği içerisinde birbirlerine olan bağlılıklarının kendiliğinden *iyi ve akla uygun* kabul edilmesi ve bu durumun evlilik dışı ilişkilerle bağdaşmıyor olması gelmektedir. Bunun bir devamı niteliğinde ikinci sırada, eşcinsel ilişkilerin tamamıyla evlilik dışı olmaları gerekçesiyle, özünde akla ve doğaya aykırı kabul edilmeleri yer almaktadır. Son olarak, eşcinsel ilişkiler ile (evlilik içinde gerçekleşse dahi) bireylerin kendi bedenleri üzerinde cinsel haz alacak şekildeki davranışları arasında benzerliğin bulunduğu ve evlilik dışı kabul edilmesi gereken bu iki eylemin de insanlığa yakışmayan, ahlaka aykırı davranışlar olarak değerlendirildiği görülmektedir⁶⁹.

Finnis, Antik Yunan felsefesine ilişkin ileri sürdüğü bu üç teze yönelik kalem almış olduğu ayrıntılı yorumun ardından "*kısaca...*" şeklinde başlayan paragrafta antik dönemdeki durumu; (i) cinsel ilişkilerin *evlilik içinde* gerçekleşmedikleri sürece birleştirici gücünden yoksun oldukları ve (ii) söz konusu ilişkilerin (yalnızca *arkadaşlığın* bir ifadesi olarak değil) en azından *üreme* fonksiyonunun yerine getirilebilme ihtimalinin bulunduğu koşullarda gerçekleştirilmeleri durumunda *evlilik içi* kabul edilebilecekleri şeklinde özetlemektedir⁷⁰. Bu kapsamda, cinsel ilişkinin kabul edilebilir olması açısından yalnızca evlilik içerisinde gerçekleşmesinin yetersiz olduğu ve evli çiftler arasındaki her cinsel davranışın kabul edilebilir olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, Finnis'in yalnızca eşcinsel ilişkileri değil, zina gibi evlilik dışında kadın ile erkek arasında gerçekleşen cinsel ilişkileri de onaylamadığı sonucuna varılmaktadır.

Eserinin bir sonraki bölümünde Finnis, klasik Atina toplumundan mevcut dönem İngiltere toplumuna geçiş yapmakta ve bu toplumlarda (i) rahatsız edici davranışlar ile (ii) insan tabiatını ve ilişkilerini tahrip edici nitelikteki davranışlar arasında bir ayırım yapıldığına dikkat çekerek, birçok eleştiriye konu olan ifadeleri ile açıklamasına devam etmektedir. Bu noktada ilk duruma (i) örnek olarak, dışkı yemeği göstermekte; ikinci duruma (ii) yönelik ise insanların hayvanlarla ilişkiye girmesini örnek vermektedir. Bu davranışın, toplumlarda kabul görmeyen bir davranış şeklinde karşımıza çıktığını belirten Finnis'e göre, bunun altında söz konusu eylemin, insanların *ortak iynin* bir ifadesi olarak gerçekleştirdikleri

⁶⁸ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 336-338.

⁶⁹ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 338, 339.

⁷⁰ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 341, 342.

cinsel faaliyetleri, hayvanların içgüdüleri doğrultusunda çiftleşmeleri seviyesine indirgediği gerçeği yatmaktadır. Böylelikle bu eylem insan yaşamını, hayvan yaşamı ile bir tutarak insanın tabiatını, kendine özgü karakterini tahrip etmektedir. İşte *eşcinsel ilişkilerin toplumlarda kabul görmemeleri de aynı gerekçeye dayanmaktadır*. Finnis'e göre eşcinsel ilişkilerin reddedilmelerinin gerekçeleri, bu ilişkiler sonucunda üremenin gerçekleşemeyecek olmasına ya da bu nedenlerle eşcinsel bireylerin aralarında gerçek bir bağlılığın kurulamayacağına yönelik düşüncelerle sınırlı değildir. Bu düşüncelere ek olarak, eşcinsel ilişkiler insan tabiatını ve dolayısıyla tarafların kişiliklerini tahrip edici özellik taşımaktadır. Nitekim bir başkasının bedeninin yalnızca kendi özel zevk veya tatmini için bir araç olarak kullanılmasının ahlaki açıdan kötü olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda Finnis tarafından eşcinsel ilişkilerin; cinsel zevklerin sadece evlilikteki sorumlulukların yerine getirilmesine yönelik bir araç olmadığı anlayışı ile kendilerini gerçek bir evliliğe adamaya istekli bireyler açısından zarar teşkil ettikleri ileri sürülmektedir⁷¹.

Bu noktada Finnis'in, toplumlarda eşcinsel ilişkilerin kabul edilmemelerinin altında yalnızca üreme fonksiyonundan yoksunluk ya da bu nedenlerle hemcins bireyler arasında tam bir bağlılık oluşamayacağına yönelik itirazların yatmadığının altını çizerek, bu tür ilişkilerin ayrıca insanın doğasını ve insan ilişkilerini tahrip edici nitelik taşıdıklarını ileri sürdüğüne dikkat çekmek önem arz etmektedir. Bu argümanın, üreme yeteneğinden (ya da niyetinden) yoksun bir çiftin evliliği ile eşcinsel bir ilişkinin benzerliğine yönelik kendisine getirilen eleştirilere⁷² cevap niteliği taşıyabileceği düşünülmektedir.

Zira Finnis'e göre, bir kurum ya da bir yaşam biçimi olarak değerlendirilebilecek evliliğin, cinsel birlikteliği ve cinsel birliktelikte tarafların birbirlerine karşı bağlılıklarını zorunlu kılmasının nedeni, yalnızca iki ebeveyni olabilen ve bu iki ebeveynin birincil sorumluluğu olan çocukların hayata getirilmesi, yetiştirilmesi ve eğitilmesi gibi dinamikler ile donatılmış olmasında gizlidir. Bununla beraber, aynı davranış ve niyetlerle bir araya gelerek evlilik yapmış olan bir kadın ve erkeğin cinsel birliktelikleri sonucunda üreme gerçekleştiremeyecekse de evlilik *temel değeri*ne katılmakta olduklarını ve bu çiftlerin ilişkileri içerisinde birbirlerine duydukları bağlılık ve sadakat duygusu ile değerli bir sosyal kurum olarak evliliği kuvvetle

⁷¹ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 343.

⁷² Bu konuya ilişkin önemli bir eleştiri için bkz. **Macedo, Stephen**, Homosexuality and the Conservative Mind, *Georgetown Law Journal*, C: 84, 1995. (Bu eser, sonraki atıflarda Macedo, *Conservative Mind* şeklinde kısaltılacaktır.) Macedo bu eleştirel çalışmada yalnızca Finnis'i hedef tahtasına oturtmamakta; (modern) doğal hukuk akımı ile anılan ve eşcinsel ilişkiler karşısında muhafazakar tutum sergileyen akademisyenlerin (örneğin, John Finnis, Germain Grisez, Robert George, Gerard Bradley) ileri sürmüş oldukları argümanları bir bütün olarak incelemektedir. Hemen ardından bu eleştirilere yönelik, Gerard Bradley ve Robert George'un birlikte kaleme almış oldukları çalışma için ise bkz. **Bradley, Gerard** ve **George, Robert** Marriage and the Liberal Imagination, *Georgetown Law Journal*, C: 84, 1995.

desteklediklerini söylemek mümkündür. Buna karşılık, Finnis’e göre evlilikte tarafların birbirlerine karşı sahip oldukları sorumluluk, (evlilik içi) bedensel birlikteliği de içerdiğinden, üreme organlarının gerçek bir biyolojik birliktelik oluşturmaya çağı hemcins partnerler açısından bir anlam ifade etmemektedir⁷³.

İddialı açıklamalarına devam eden Finnis’e göre, bu bağlamda eşcinsel yönelim, cinsel ilişkinin kendiliğinden iyi (*temel iyi*) kabul edilen *evliliğin* bir ifadesi olduğu gerçeğinin daimi bir inkarı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada konunun akışında duraksamanın yaşanacak olması bilinciyle, ancak atıf yapıldığı takdirde gözden kaçırılabilme riskini ortadan kaldırmak amacıyla önemli bir açıklama yapmak gerekmektedir. Bir önceki cümlede evlilikten *temel iyi* şeklinde bahsedildiği görülmektedir. Bunun nedeni, çalışmada Finnis’in eserinin güncel halinin kullanılmasında gizlidir. Nitekim bu eserin ilk kaleme alındığı tarihte henüz evlilik Finnis’in temel iyiler listesine dahil edilmediğinden dolayı, orijinal metnin birçok yerinde *evliliğin*; *üreme (yaşam)* ve *arkadaşlık* temel iyilerine katılma açısından bir *ortak iyi* teşkil ettiği şeklinde ifade edildiği görülmektedir⁷⁴.

Bu önemli açıklamadan sonra konuya geri dönmek gerekirse, Finnis’e göre eşcinsel ilişkilerde, insanların cinsel kapasitelerinin insan doğasına uygun bir şekilde kullanıldığını kabul eden herkesin, bu davranışları yalnızca kişinin kendisini tatmin etme araçları olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Bu yöndeki değerlendirme ise (Finnis’in de katıldığı görüşe göre) eşcinsel ilişkilerin, şimdiki ve gelecekteki (*temel iyi* olan) evliliklerin sürekliliğine yönelik açık bir tehdit oldukları yönünde kanaat oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda, insanları küçük yaştan itibaren koruyan ve onların eğitilmesine destek olan aile kurumunun sürekliliğinin hem mevcut zaman hem de gelecek için önem teşkil ettiği düşünüldüğünde, söz konusu toplumların eşcinsel davranışları yargılamak için haklı nedenlerinin bulunduğu söylenebilmektedir. Bu kapsamda toplumların, eşcinsel hayat tarzının geçerli ve insan tabiatına uygun bir yaşam biçimi olmadığına yönelik kaygıları nedeniyle, hemcins bireylerin evlenebileceklerini reddetmeleri ve bu tür ilişkilerin özendirilmesinin önüne geçecek şekilde (yukarıda belirtilen kapsamda) caydırıcı nitelikte tedbirler almaları anlaşılabilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁵.

• • •

Bu noktada, *Evans v. Romer* davasında Mahkeme’ye sunmuş olduğu ve yukarıda genel hatlarıyla ele alınan uzman görüşü ile Colorado’da gerçekleştirilen referandumda kabul edilen değişikliğin üç savunucusundan biri olarak karşımıza çıkan ve yargılama sürecinin sonunda kaybeden tarafta yer alan Finnis’in “Hukuk, Ahlak ve Cinsel Yönelim” adlı eserine bir süre ara verilmesi planlanmak-

⁷³ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 350, 351.

⁷⁴ Finnis, *Sexual Orientation* 1994, s. 1049-1076.

⁷⁵ Finnis, *Sexual Orientation*, s. 344.

tadır. Ancak oldukça kapsamlı “Platonik Aşk ve Colorado Hukuku: Antik Yunan Normlarının Modern Cinsel Tartışmalarla Bağlantısı”⁷⁶ başlıklı eseriyle Finnis’in (ve aslında değişikliği savunan diğer iki kişinin de) bu davada karşısında yer alan güçlü rakipleri Martha Nussbaum’a birkaç cümle ile değinmek gerekmektedir.

Bu kapsamda öncelikle, ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek Finnis ve Nussbaum arasında gerçekleşen (ve hatta başka isimlerin de dahil olduğu) tartışmanın⁷⁷ okuyucuya, milattan önceki zamana keyifli bir yolculuk sunmakta olduğu belirtilmelidir. İşte bu yolculuğun başında Nussbaum’un en kapsamlı şekilde Antik Yunan filozoflarına değinen kişinin Finnis olduğu gerekçesiyle, Finnis’in görüşlerinin üzerinde fazlaca duracağının altını çizdiği görülmektedir. Buradan hareketle Nussbaum, söz konusu filozofların Finnis tarafından benimsedikleri ileri sürülen düşüncelere sahip olmadıklarını iddia ederek, eserinde önemli filozofların tüm metinlerine ayrıntılı bölümler ayırmak suretiyle bu iddiasını ispatlamaya çalışmaktadır. Bununla beraber, Antik metinlerin bazı bölümlerinde eşcinsel ilişkilerin desteklenmediği sonucuna ulaşabilmenin mümkün olduğunu kabul eden Nussbaum’a göre, bu durumların altında eşcinsel ilişkilerin utanç verici ya da ahlaka aykırı olduğu düşünceleri değil, tamamıyla başka gerekçeler yatmaktadır⁷⁸. Hatta bu metinlerin birçok yerinde hemcins bireyler arasında var olan sevginin (aşkın), toplumda üremenin dışında birtakım değerli amaçlara hizmet ettiğinin defalarca dile getirilmekte olduğu kolaylıkla tespit edilebilmektedir⁷⁹. Bu noktada, çalışmanın kapsamı düşünüldüğünde daha fazla ayrıntısına girilemeyecek olan söz konusu eseri, Nussbaum’un bir itirazı ile noktalamak yerinde olacaktır: *Finnis’in yalnızca kadın ile erkek arasında gerçekleşen bir evlilik aracılığıyla arkadaşlık, üreme (yaşam) gibi temel iyilere katılım sağlanabileceğini söylemesi üzerine bizler; bedensel zevklerin kendiliğinden iyi (temel iyi) olduğuna inanmaktayız*⁸⁰...

Temelinde ortak herhangi bir noktanın bulunmasının mümkün olmadığı, özellikle Antik Yunan filozoflarına ilişkin bir uzlaşıya varılamayan ve şiddetle çarpışan bu fikirlerin bir yandan dönemin siyasi ve kültürel düşüncesi üzerinde etkiye sahip önemli, popüler dergilere de konu olduğu görülmekte⁸¹ diğer yandan

⁷⁶ **Nussbaum, Martha C.**, Platonic Love and Colorado Law: The Relevance of Ancient Greek Norms to Modern Sexual Controversies, *Virginia Law Review*, C. 80, S. 7, 1994, s. 1515-1651.

⁷⁷ Finnis ve Nussbaum arasında geçen tartışmanın değerlendirilmesi için bkz. **Clark, Randall Baldwin**, Platonic Love in a Colorado Courtroom: Martha Nussbaum, John Finnis, and Plato’s Laws in *Evans v. Romer*, *Yale Journal of Law and the Humanities*, C: 12, 2000.

⁷⁸ **Nussbaum**, s. 1556, 1557.

⁷⁹ **Nussbaum**, s. 1600.

⁸⁰ **Nussbaum**, s. 1649. Bu noktada Finnis’in eski tarihli eserine atıf yapıldığından, *evliliğin* henüz temel iyiler arasında yer almadığı unutulmamalıdır.

⁸¹ Is Homosexual Conduct Wrong? A Philosophical Exchange, *The New Republic*, 15 Kasım 1993; The Stand: Expert Witnesses and Ancient Mysteries in a Colorado Courtroom, *Lingua Franca*, Eylül-Ekim 1996.

taraf lar Finnis ve Nussbaum olunca tartışmanın burada noktalanması imkansız bir hale gelmektedir. Zira Nussbaum'un bahsedilen eserinin hemen ardından bu defa Finnis, başlığında *bilimsel sahtekarlık* ifadesini barındıran sert bir yazı kaleme almaktadır. Bu yazısında Nussbaum'un ortaya koyduklarına ilişkin yoğun eleştiriler getiren Finnis'in, kendisinin okuyucuyu yanılttığını, gerçekleri saklayarak yalan söylediğini ileri sürdüğü görülmektedir⁸². Böylelikle Colorado'da gerçekleştirilen referandum sonucunda kabul edilen değişikliğin ve ardından yaşanan bu uzun süreçlerin, *yedi kötüyle* anılma konusundaki şöhretini ve popülerliğini (!) destekleyerek Finnis'in hayatında önemli değişiklikler meydana getirdiği söylene bilmektedir.

Değişikliklerden bir diğ eri de bu çalışmada hikâyenin başladığı nokta olarak değ erlendirilen tarihten itibaren Finnis'in akademik hayatında yaşanmaktadır. Şöyle ki Finnis'in Colorado macerasından sonra (kulağa çok da şaşırtıcı gelmeyecek şekilde) cinsel ilişkiler ve evliliğe ilişkin görüşlerini özel olarak ortaya koyduğu eserlerinin sayılarının arttığı görülmektedir⁸³. Bu doğrultuda, söz konusu eserler arasında yer alan, *yedi kötülerin* bir diğ er kaynağını oluşturan ve kendisi hakkında başlatılan kampanyada atıf yapılan sonraki eseri ile konuya devam etmek gerekmektedir.

IX. CİNSEL İLİŞKİLER VE EVLİLİK: BAZI MİTLER VE NEDENLER⁸⁴

Finnis'in, bir önceki başlık altında yer verilen "Hukuk, Ahlak ve Cinsel Yönelim" adlı eserini kastederek, *"1994 yılında kaleme almış olduğum çalışmada eşcinsel davranışların asla geçerli ve insan tabiatına uygun bir seçim ve yaşam biçimi olarak kabul edilemeyeceğ inin ve insan karakterini, insan ilişkilerini tahrip edici nitelik taşıması nedeniyle (haklı olarak) reddediliş inin altında yatan gerekçeler ileri sürülmüştü..."* şeklinde yapmış olduğu açıklama ile "Cinsel İlişkiler ve Evlilik" başlıklı eserinin giriş kısmında bize adeta önceki çalışmasının kısa bir özetini sunduğu görülmektedir. Bu ifadelerden hareketle, Finnis'in söz konusu gerekçelere, şu an ele almakta olduğumuz eserde tekrar ayrıntılı bir şekilde yer vermeyeceğ i sonucuna ulaşmak zor olmamaktadır. O halde, söz konusu yeni eserin odak noktasını oluşturan konu nedir?

⁸² Finnis, *Shameless Acts*, s. 19-36.

⁸³ Elbette söz konusu tarihten önce de Finnis'in bu konulara yönelik yazmış olduğ u eserler bulunmaktadır. Örneğ in; Finnis, John, Personal Integrity, Sexual Morality and Responsible Parenthood, *Rivista di Studi sulla Persona e la Famiglia: Anthropolos* 1, 1985, s. 43-55.

⁸⁴ Finnis, John, Sex and Marriage: Some Myths and Reasons, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III* Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 353-388. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Myths and Reasons* şeklinde kısaltılacaktır.) Çalışmada bu eserin künyesi verilen güncel basısı kullanılacak olup, ilk olarak 1997 yılında farklı bir başlıkla yayımlandığı görülmektedir. Eserin ilk basımı için bkz. Finnis, John, The Good of Marriage and the Morality of Sexual Relations: Some Philosophical and Historical Observations, *The American Journal of Jurisprudence*, C: 42, 1997, s. 97-134.

Bu soru karşısında ilk tespit, 1996 yılında *Romer v. Evans* davasının sonuçlanmasının (ve Finnis'in kaybeden tarafta yer almasının) ardından, takvim sayfaları 1997 tarihini gösterdiğinde yayımlanmış olan eserinde, devletin eşcinsel bireylere yönelik izlediği politikaları ya da hukuk düzenlemelerini tamamıyla bir kenara bıraktığı (ve yine okuyucuyu kendi derin düşünceleriyle buluşturduğu) şeklinde yapılabilmektedir. Bu tespitin ardından yukarıdaki soruya verilebilecek cevabı da Finnis'in kendi ifadeleriyle ortaya koymak mümkün görünmektedir: “Eşcinsel ve evlilik dışı diğer tüm cinsel ilişkiler, evliliğe ilişkin temel iyiye katılmaya olanak tanımak bir yana, kökten bu temel iyiye aykırı olup, söz konusu temel değere zarar verici nitelik taşımaktadırlar⁸⁵.”

Bu cümle doğuracağı sonuçlar açısından bir çözümlemeye hatta ufak çaplı bir beyin fırtınası yapılmasına muhtaç görülmektedir. Finnis'in bu ifadesinin domino taşı etkisi yapacak ve konunun yarıda kesilmemesi için son taş düşene kadar bu silsilenin izlenecek olması, bu noktada *sürprizbozan (spoiler) vardır!* uyarısının yapılmasını gerektirmektedir. Nitekim akademik geleneklerin görünmez listesinde yer alan *çalışmada varılacak sonucun en son bölümde yer alması gerekliliğine* ilişkin *temel iyiye* karşı gelinecek olsa da ilk sayfalarda ortaya konulan bilgiler ile burada ele alınan ifadelerin sonuçları arasındaki bağlantıları kaçırmamak, -Finnis'e uygun olarak- sarmal şeklinde örülen bu çalışma açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle, çalışmadan çıkacak sonucu da kapsayan bir analiz yapılmasına karar verilmektedir.

Şöyle ki bu çalışmanın *gündüz* olarak ifade edilen önceki bölümünde yer alan başlıklarda ortaya konulan bilgiler ışığında Finnis'in, (i) objektif ve hiçbir kanıta gerek duyulmaksızın apaçık, insan düşüncesinden bağımsız bir şekilde var olan ve insanların davranışlarının amaçlarını oluşturduğunu ileri sürdüğü *temel iyilerinin* listesi, (ii) bu listenin sonradan değişerek içerisine *evlilik* kategorisinin dahil edildiği, (iii) değişen güncel listenin beşinci sırasında kendisine yer bulan; her iki taraf açısından hem arkadaşlığı hem üreme hedeflerini hem de bunun ardından meydana gelen çocuğun eğitim süreçlerini içerisinde barındıran, kadın ile erkek arasında gerçekleşen cinsel ilişki şeklinde ifade edilen *evlilik* tanımı akıllara getirilmelidir.

Buna bağlı olarak, Finnis'in ele almış olduğumuz ifadesinden yola çıkarak, eşcinsel (ya da evlilik dışı) cinsel ilişki yaşayan bireylerin hem insan davranışlarının amaçlarını oluşturan temel iyilerden (ayrıca ortak iyinin üç temel biçiminden biri sayılan) *evlilik* değerine katılım sağlayamamakta hem de evliliğe ilişkin temel iyiye zarar verici davranışlarda bulunmakta oldukları söylenebilmektedir. Bu durum ise kendine temel iyi listesinin altıncı sırasında yer bulan ve içerisinde temel iyilere katılımı gerçekleştirirken izlenmesi gereken ilkeleri barındıran *pratik akla uygunluk koşullarından* yedincisine aykırılık teşkil etmektedir. Ni-

⁸⁵ Finnis, *Myths and Reasons*, s. 355.

tekim bu noktada söz konusu yedinci koşulun, insanların *tüm temel iyilere saygı göstermesi* zorunluluğuna ilişkin olarak karşımıza çıkmakta ve insanların (başka temel değere bir katkı sunsa dahi) temel değerlerin bir ya da daha fazlasına zarar verecek nitelikte bir davranışta bulunmaktan kaçınmalarını gerektirdiği hatırlanmalıdır.

Buna ek olarak, önceki başlıklar altında ele alınan bahse konu pratik akla uygunluk ilkelerinin, kendi başlarına ahlaki bir içeriği bulunmayan temel iyiler ile ahlaki yargılar arasında bir köprü oluşturdukları; diğer deyişle davranışların ahlaki açıdan doğru olup olmadığına ilişkin değerlendirmeyi mümkün kıldıkları hususları da anımsandığında, eşcinsel ve evlilik dışı ilişki yaşayan bireylerin bu davranışlarının, pratik akla uygunluk ilkelerine aykırılık teşkil ettiğinden hareketle (akla ve) ahlaka aykırı davranışlar olarak değerlendirileceklerini tahmin etmek zor olmamaktadır.

Son olarak, bu analizin hukuki boyuta taşınması hedeflenmekte ve bu kapsamda yine birkaç hususu hatırlatmakta fayda görülmektedir. Finnis'e göre, (evliliğin de içerisinde bulunduğu) yedi temel iyi listesi ve söz konusu dokuz metodolojik koşul doğal hukukun içeriğini/ilkelerini oluşturmaktadır. Pozitif hukukun ise bu doğal hukuk ilkeleriyle uyumlu olması gerekmektedir. Finnis'e göre, bu gibi durumlarda, daha net bir ifade ile pozitif hukuk, *temel iyiler ve pratik akla uygunluk ilkeleri* (bu kapsamda *doğal hukuk*) ile uyumlu olduğu sürece iyi bir hukuk sisteminden bahsedilebilmektedir. Bu doğrultuda, evliliğe ilişkin temel iyiye (ve dokuz metodolojik ilkeye) aykırı nitelik taşıyan -bu nedenle doğal hukuk ilkeleri ile de uyumsuzluk sergileyen- eşcinsel (ve evlilik dışı) davranışlara, hukuk düzenlemelerinin onay vermesi durumunda bu yasaların Finnis açısından *kusurlu yasalar* olarak nitelendirilmeleri sonucunun doğacağı düşünülmektedir. Bu noktada Finnis'in, hukuk otoritelerinin kusurlu yasaları uygulamaktan ziyade bunları yürürlükten kaldırmaya yönelik sorumluluklarının bulunduğunu iddia ettiği anımsandığında; Finnis'in eşcinsel evliliklere onay veren yasalar karşısında olası tutumu şekillenmektedir.

Çizerek anlatmanın daha kolay olduğu, ancak kelimelerle ifade edildiğinde karmaşık bir yapı halini alan; Finnis'in ahlak kuramından hukuk kuramına, *temel iyilerden temel kötülere* giden yolun şemasına burada ara vererek, söz konusu ifadenin de yer aldığı eserine geri dönüşmesi planlanmaktadır. Finnis eserinde, *olaylar zincirini başlatan* bu ifadesinin altında yatan nedenleri, öncelikle kendisine yöneltilen eleştiriler ışığında ardından geleneksel cinsel ahlak ve evlilik değeri arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirerek tartışmaktadır. Bu kapsamda, Finnis'in eşcinsel ve tüm evlilik dışı davranışların temel iyiye (evlilik değerine) aykırı ve hatta zarar verici nitelikte olmalarının nedenlerini açıklama çabasına dahil olmadan önce belirtmek gerekir ki; bu gerekçelerin hareket noktalarının çoğu çalışmada buraya kadar ortaya konan argümanlarla aynı doğrultudadır. Nitekim eserinin

bazı bölümlerinde yer verdiği örnekler, kendisine doğrultmak amacıyla anti-Finnis taraftarları açısından kullanılabilircek cazip silahlar haline gelmektedir.

“O halde bu temel iyi, belki de asla evlenemeyecek olan tarafların ilişkileri de dahil olmak üzere, evlilik dışı kabul edilen tüm cinsel ilişkiler tarafından nasıl ihlal edilmektedir?”⁸⁶ Finnis’in yönelttiği bu soru karşısında, tekrara düşmek amacıyla önceki başlıklarda ortaya koyulan argümanlara değinmeksizin, bu eserin hedef tahtası haline gelmesinin gerekçelerine odaklanılarak çalışmaya devam edilmesi planlanmaktadır. Öncelikle yoğun bir biçimde eleştiriye maruz kalan söz konusu ifadelerin, aslında Aquinas, Grisez ve kendi eserlerine getirilen eleştirilere ilişkin değerlendirme yaptığı bir başlık altında karşımıza çıktığını belirtmek gerekmektedir. Bu noktada Finnis çıtayı biraz daha yükselterek, evlilik dışı kabul ettiği cinsel davranışların gerçekleştirilmelerinin evliliğe ilişkin temel iyiyi ihlal etmelerine ek olarak, bu tür davranışların gerçekleştirilmesine rıza gösterilmesinin de bu değere zarar verici nitelikte olduğunu ileri sürmektedir.

Bu duruma ilişkin olarak eserinde yer vermiş olduğu örnek uyarınca, asla kimseyi öldürmeye kalkışacak cesareti bulunmayan, ancak yine de bir terör katliamında masum insanların öldürülmesine razı olan bir kişinin nasıl ki *yaşama* ilişkin temel iyiyi ihlal etme yönünde bir iradesinin varlığından bahsedebiliyorsa, sırf eşcinsel eğilimi bulunan (ancak bu davranışları gerçekleştir(e)meyen) bir kişinin de aynı şekilde evlilik dışı cinsel ilişkilere sadece rıza göstererek *evliliğe* ilişkin temel iyiyi ihlal ettiği söylenebilmektedir. Bununla beraber bahse konu örnek çerçevesinde, gerçekte kimseyi öldüremeyecek ya da eşcinsel (veya asla evlenemeyecek heteroseksüel) kişilerin bu yanlış düşüncelerinin, kendi davranışları ya da başkalarının düşünce ve davranışları üzerinde doğrudan bir sonuç doğurmayacağı düşünülse de bu rıza gösterme durumu; bir örnekte gerçek ölüm olaylarını daha olası bir hale getirebilmekte diğer örnekte hakiki (gerçek) evliliklerin mevcut bulunduğu kültürel ortamın bozulmasına neden olabilmektedir. İşte eserinde yer vermiş olduğu bu benzetme, kampanya metninde “*Finnis’e göre, eşcinsel ilişkiye onay vermek, terör katliamında masum insanların öldürülmesini onaylamakla aynıdır.*” şeklinde eleştirilere maruz kalması ile sonuçlanmaktadır.

Finnis’e göre bu benzetmeden çıkan sonuç ise; *evlilik dışı herhangi bir cinsel ilişkinin onaylanması ya da bu tür ilişkilere rıza gösterilmesi dahi akla aykırı; bu nedenle ahlaka aykırı olup, buradan hareketle de insan doğası ile uyumsuzluk içerisinde bulunmaktadır*⁸⁷ şeklinde özetlenebilmektedir. Dolayısıyla bu tür davranışların ahlaki açıdan kabul edilebilir olarak değerlendirilmesi ve bu davranışlara göz yumulması da evliliğe ilişkin temel iyiyle çelişki içerisinde bulunmaktadır⁸⁸.

⁸⁶ Finnis, *Myths and Reasons*, s. 372.

⁸⁷ Finnis, *Myths and Reasons*, s. 377-379.

⁸⁸ Finnis, John, Reason, Faith and Homosexual Acts, *Catholic Social Science Review*, C: 6, 2001, s. 67.

X. SONU GELMEYEN TARTIŞMA: EVLİLİK NEDİR?

Takvim yaprakları 2008 senesini gösterdiğinde Finnis evliliğe dair açıklanmaya muhtaç noktaların halen mevcut olduğunu düşünmektedir ki *zorunlu ve temel bir iyi olarak evlilik* konulu yeni bir eser yayımlamaktadır⁸⁹. Ancak bu yılın Finnis açısından başka bir önemi daha bulunmakta ve kendisini bu defa dolaylı yollardan farklı bir eyaletin mahkeme salonlarında bularak yeniden gündem olmayı başarmaktadır. Şöyle ki belirli bir süredir eşcinsel evliliklerin geçerli olduğu California eyaletinde bu evliliklerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmasının ardından gerçekleştirilen referandum sonucunda *sadece bir erkek ile kadın arasındaki evliliğin* hukuki geçerliliği olabileceğine ilişkin öneri kabul edilerek, eşcinsel evliliklerin yasaklanmasına yönelik bir adım atılmaktadır. Bu referandum üzerine, yasağı destekleyen kişiler tarafından düzenlenen dilekçelerde ise oldukça hacimli bir şekilde Finnis’in ileri sürdüklerine yer verildiği görülmektedir⁹⁰. Bu kapsamda Finnis’in bahse konu tarihlerde eşcinsel evliliklere yönelik tartışmalar tekrar alevlenmiş iken bu durumdan etkilenecek söz konusu eserini kaleme aldığı düşünülmektedir. Zira bu tahminde yalnızca tarihlerin uyuşuyor olmasının değil, ayrıca sonraki satırlarda ele alınacak eserin sahip olduğu içeriğin de etkisi bulunmaktadır.

Finnis’in, eserine bir itirafla başladığı ve (bu çalışmanın da önceki bölümlerinde yer verilmiş olan) eski tarihli “Doğal Hukuk ve Doğal Haklar” eserinde ortaya koyduğu temel iyiler listesinin; yaşam, üreme, evlilik ve arkadaşlık değerlerini net ve istikrarlı bir konuma ulaştırması hususunda başarısızlıkla sonuçlandığını ileri sürdüğü görülmektedir⁹¹. Nitekim o listede temel bir iyi olarak kendisine yer bulamayan evlilik, Finnis’in değişen fikirleri doğrultusunda⁹², bu eserinde tartışmasız olarak temel insan iyileri arasında ayrı bir kategori olarak değerlendirilmektedir. Çünkü evlilik, karı koca olarak yaşayan kişilere, insanlar için mümkün olan en geniş kapsamlı birliktelik biçimini sunarak bu kişilerin hem bireysel hem de bir çift olarak gelişimlerini desteklemekte ve ayrıca başka bir canlının hayata getirilip, yetişkin bir birey olana kadar bakımının ve nihayetinde onun da kendi sorumluluğu ile gelişimine katılım sağlamasına fırsat tanımaktadır.

⁸⁹ **Finnis, John**, Marriage: A Basic and Exigent Good, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III*, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 317-333. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Marriage* şeklinde kısaltılacaktır.) Bu çalışmada söz konusu eserin güncel basımı kullanılacak olup, ilk basımı için bkz. **Finnis, John**, Marriage: A Basic and Exigent Good, *The Monist*, C: 91, S: 3/4, 2008, s. 388-406.

⁹⁰ Bu dilekçelere ulaşmak için bkz. <http://sblog.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2012/09/12-144-Indiana-Hollingsworth-Amicus-brief.pdf>; <http://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/general/2010/10/26/amicus23.pdf>.

⁹¹ **Finnis, Marriage**, s. 319, dn. 7.

⁹² Bu konuya ilişkin olarak, önceki sayfalarda yer alan “Finnis’in Değişen Fikirleri” başlığı altında yer alan açıklamalar hatırlanmalıdır.

Evliliğe yönelik bu iki önemli noktanın kavranması, evliliğin sadece yasalar tarafından dayatılan bir kurum ya da devlet tarafından tanınan resmi bir statüden ibaret olmadığına anlaşılmasını sağlamaktadır. Evliliğin insan gelişimi ve dolayısıyla insan doğasıyla arasında var olan açık ve ayrılmaz bağ onu, hukuk sistemlerinde belirlenmiş birtakım amaçlara hizmet eden bir kurum/kavram olarak anlaşılmasının ötesine taşımaktadır. Hatta Finnis'e göre, bu bağın evliliğe ilişkin çizmiş olduğu çerçeve kimi hukuki düzenlemelerin ya da evliliğe ilişkin yapılan tanımlamaların reddedilmesinin (ve kimisinin de zorunlu olarak kabul edilmesinin) altında yatan gerekçeleri oluşturmaktadır⁹³. İşte özellikle bu son cümle, Finnis'in varmak istediği noktaya ilişkin bir ipucu vermekte ve bu eserin söz konusu tarihte yaşanan gelişmelerle bağlantısı olduğunu düşündürmektedir. Zira mevcut dönemde California eyaletinde evliliğin, bir erkek ve kadını içermesi gerektiğine, ancak bunlar arasında gerçekleştiği takdirde geçerli olabileceğine ve buradan hareketle eşcinsel evliliklere kapıyı aralayan hukuki düzenlemelerin yürürlükten kaldırılması gerektiğine yönelik görüşler gündemi meşgul etmektedir. Bu görüşleri destekler nitelikte Finnis'in eserinde "*kimi hukuki düzenlemelerin ya da evliliğe ilişkin yapılan tanımlamaların reddedilmesi*" cümlesiyle özellikle eşcinsel ilişkilerin (ve poligaminin) evlilik adı altında değerlendirilmelerini ve bunlara yönelik hukuki düzenlemeleri hedef aldığı anlaşılmaktadır. Finnis'e göre, *gerçek* bir evliliğin bünyesinde barındırdığı özellikleri taşımayan ve fiziksel, biyolojik, psikosomatik açıdan tamamen farklı nitelikte olan bu tür ilişkilerin evlilik adı altında değerlendirilmeleri mümkün olmamaktadır. Bununla beraber, eserlerinde örneklere yer vermeyi oldukça seven Finnis, eşcinsel evliliklerin evlilik olmadığını söylemenin sahte ilaçların ilaç olmadığını söylemekle benzerlik gösterdiğini vurgulamaktadır⁹⁴.

• • •

Finnis'in *temel iyiler* listesinde yerini alan, insanlar için gereklilik olarak nitelendirdiği evlilik kurumunun tanımını, gerekçeleri ile beraber yararlarını ortaya koyduğu ve bu gerekçelerden hareketle de her ilişkinin evlilik adı altında değerlendirilmesinin mümkün olmadığını ileri sürdüğü söz konusu eserine -tekrara düşme kaygısı nedeniyle- nokta koyulmaktadır. Nitekim Finnis'in buraya kadar incelenen eserleri *yedi kötünün* üzerindeki sis bulutunu dağıtmaya yetse de son olarak, kendisine yönelik düzenlenen kampanyada vurgu yapılan iki farklı konuya da yer vermek gerekmektedir.

Bunlardan **ilki**, bir kadın ve bir erkek arasında gerçekleşen *gerçek* bir evliliğin taraflara sağlamış olduğu hak ve menfaatlerin, eşcinsel çiftleri de kapsayacak şekilde genişletilmelerine yönelik tartışmalarda kendisini göstermektedir. Bu tartışmaların altında, eşcinsel çiftlerin evlat edinip edinemeyeceğine ya da eş-

⁹³ Finnis, *Marriage*, s. 319.

⁹⁴ Finnis, *Marriage*, s. 326.

cinselliğin evlat edinme koşulları açısından bir engel teşkil etmese de bu süreçte olumsuz bir etken olarak göz önünde bulundurulup bulundurulmaması gerektiğine yönelik sorular ortaya çıkmaktadır. Finnis'in bu konuya ilişkin tutumunu tahmin etmek zor olmamakta ve -bu sefer- tahminler doğru sonuca ulaştırmaktadır.

Yukarıdaki başlıklarda da ifade edildiği üzere Finnis'e göre, evlilik sadece cinsel ilişkilerle ya da tarafların gelişimini desteklemekle sınırlı olmayıp, bir çocuğun hayata getirilerek onun yetiştirilmesine ilişkin süreçleri de kapsamaktadır. Bu doğrultuda, (Hristiyan) *dini kurumların*, evliliğin bir parçası olan çocuk yetiştirmeyi, kendilerini evli kabul eden veya yasal olarak evli kabul edilen eşcinsel çiftleri de kapsayacak şekilde genişletmeye yönelik açıklamalar yapmaları durumunda, insanları bu tür davranışlara teşvik ettikleri söylenebilmektedir. Aynı şekilde yasaların *dini kurumlara*, istihdam uygulamaları ya da bu kurumlar tarafından yürütülen evlat edinme hizmetleri açısından cinsel yönelime ilişkin ayrımcılık yasağına dair bir istisna tanınması Finnis'e göre doğru kabul edilmekte; bu muafiyetin keyfi ayrımcılık yapılmasına yol açtığını ileri sürenler ise tamamıyla yanlış bir değerlendirme yapmaktadırlar⁹⁵.

Dini kurumlar, bu kurumlar tarafından yürütülen evlat edinme hizmetleri ve istihdam uygulamaları üçgeni bir kenara bırakıldığında ise **ikinci olarak**, Finnis'in aslında kendi içerisinde bulunduğu durumu özetlediğini düşündüren ifadelerine yer vermek gerekmektedir. Kampanyada en dikkat çeken konuya ilişkin kaleme alınan bu talihsiz satırlar -evlilik, cinsel ilişkiler ya da cinsel ahlak temalarına oldukça uzak- eşitlik, özel/farklı muamele, (pozitif) ayrımcılık gibi konuların tartışıldığı "Eşitlik ve Farklılıklar" başlıklı eserin sonlarında karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki Finnis söz konusu eserini bir tespit ile bitirmekte ve ifade özgürlüğünün, buna bağlı olarak toplumu gerçekten ilgilendiren konular hakkındaki tartışmaların özellikle son zamanlarda oldukça sınırlandırıldığını ileri sürmektedir. Finnis'e göre, toplumda *yeterince temsil edilmedikleri* düşünülen ve hukuk eliyle koruma altına alınan bazı grupların aksine; kimi karar, makam, terfi, kurul ve benzerlerinde olması gerekenden daha *fazla temsil edildiklerini* öne sürmek dahi ayrımcılık ya da taciz iddiaları ile karşılaşarak, sorguya çekilme, tutuklanma ve hatta hapis cezası alma ile sonuçlanabilmektedir. Bununla beraber, işverenler tarafından sözleşmelere eklenen kimi hükümler veya bazı kurumlar (burada Finnis ne tesadüftür ki Oxford Üniversitesi'ni örnek olarak göstermektedir) tarafından izlenen politikalar doğrultusunda, bu tür söylemlerinin müşteriler, öğrenciler vb. açısından üzüntüye sebep oldukları ya da suç niteliği taşıdıkları gerekçeleriyle çalışanlar işten çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu va-

⁹⁵ **Finnis, John, Bradley, Gerard ve Philpott, Daniel**, The Implications of Extending Marriage Benefits to Same-Sex Couples, *Public Discourse: The Journal of Witherspoon Institute*, Şubat 2015. Bu konuya ilişkin ayrıntılı tartışma ve Finnis'in ileri sürdüğü gerekçeler için bkz. **Finnis, John** Equality and Differences, *The American Journal of Jurisprudence*, C: 56, 2011, s. 37-41. (Bu eser, sonraki atıflarda Finnis, *Equality* şeklinde kısaltılacaktır).

him durum ise Finnis'e göre, özellikle akademik görev veya akademik özgürlüğe ilişkin var olan mevcut kabulleri gölgede bırakmaktadır.

Finnis'in 2011 yılında yayımladığı eserinin son bölümlerini oluşturan bu açıklamalar hem o tarihe kadar kendi yaşadıklarına ilişkin bir sitem hem de bu eserden yaklaşık sekiz sene sonra, çalışmanın girişinde yer verilen bahse konu kampanya ve ardından yaşanan süreçlere ilişkin başarılı bir öngörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak henüz bu satırlarda kendisinin *yedi kötüyle* anılmasına ilişkin bir ifade bulunmamaktadır ki; bu açıklamaların hemen ardından, içinde geçtiği paragraftan bağımsız olarak ele alınıp, biraz da değiştirilerek (Finnis'in ifadesi ile çarpıtılarak) "*eşcinsellik ile çocuk istismarı arasında bir ilişki bulunması muhtemeldir*" şeklinde atıf yapılan cümlesi okuyucuyu karşılamaktadır.

Finnis'e göre örneğin, (i) etnik köken ya da cinsiyete dayalı farklılıkların, kimi alanlara yatkınlık ya da sahip olunan yetenekler üzerinde bir etkisinin var olup olmadığı, varsa bu etkinin oranı, (ii) *cinsel yönelimin değiştirilebilirliği*, (iii) *şayet varsa cinsel yönelim ile çocuk istismarı arasındaki bağlantı*, (iv) İngiltere gibi ülkelere, çok farklı etnik grup veya dine mensup insanlar tarafından gerçekleştirilen büyük çaplı göçlerin olumsuz yan etkileri gibi toplumu yakından ilgilendiren bazı önemli sorunların tartışılabilirliği konusunda hem yasal hem de yasal olmayan ciddi sınırlamalar söz konusu olmaktadır. Bu durum Finnis'e göre, özgürlükleri doğrudan ve hissedilebilir derecede kısıtlamaktadır⁹⁶.

Finnis'in işte bu paragrafta kaleme aldığı (ii) ve (iii) şeklinde numaralandırılan, kendisinin kötü şöhretini destekleyici ifadeleri, anti-Finnis taraftarları açısından güçlü silahlar olarak kullanılmaktadır. Nitekim eserin bütünü okundukunda Finnis'in cinsel yönelim ile çocuk istismarı arasında bağlantı bulunduğuna dair kesin bir iddiasının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilişkisi olabilme ihtimali bulunan bir ifade ise satır aralarında okuyucuyu karşılamaktadır. Şöyle ki eserin bir bölümünde Finnis, İngiltere Eşitlik Yasasında ayrımcılık yasağı kapsamında koruma altına alınan kategorilerden bahsetmektedir. Bu korunaklı alana cinsiyet, din, felsefi inanç, yaş, engellilik durumu, evlilik ya da medeni birliktelik, gebelik veya analık ve son olarak *cinsel yönelim* kategorilerinin de dahil edildiğini ileri süren Finnis, cinsel yönelimin yanına bir parantez açarak: "*Cinsel yönelim; küçük çocuklara, hayvanlara, birden çok partnere veya cesetlere yönelik cinsel bir davranışı içermeyecek şekilde tanımlanmıştır*"⁹⁷ ifadesini kullanmaktadır. Buna göre, eserde çok farklı bölümler altında ileri sürülen bu iki görüşün arasında kesin bir bağlantı olduğu iddia edilemese de kesin olan tek şey; toplum tarafından kırmızı çizgi olarak kabul edilen ve toplumu yakından ilgilendiren bu gibi önemli konuların tartışmaya kapalı olmasını, Finnis'in özgürlükler üzerinde yaratılan bir *gölgeye* benzettiği gerçeğinde toplanmaktadır.

⁹⁶ Finnis, *Equality*, s. 41, 42.

⁹⁷ Finnis, *Equality*, s. 29.

Bu doğrultuda, kendisine karşı ileri sürülen eleştiriler düşünüldüğünde bu *gölgenin* altında kalanların başında gelen Finnis'in *temel iyilere* ilişkin ayrıntılı düşünceleri ve bu düşüncelerin toplumun özellikle belirli bir kesim açısından doğurduğu sonuçların (haklı ya da haksız) bir yansıması olarak ortaya çıkan *temel kötüler* arasındaki bağlantı kurulmak suretiyle, okunduğunda çelişkili olarak nitelendirilebilecek söz konusu durumun yeterince aydınlatıldığı umut edilerek bu satırlar ile konuya son verilmektedir.

SON SÖZLER: MODERN DOĞAL HUKUK MUHAFAZAKAR ZİHİN(LER)

Eşcinsel bireylere yönelik yapılan ayrımcılığın rasyonel bir temeli var mıdır? Yoksa bu ayrımcılık yalnızca rasyonel temeli bulunmayan birtakım önyargılara mı dayanmaktadır? Hukuk önünde eşcinsel evliliklere izin vermemek için yeterli gerekçe bulunmakta mıdır? Bu gibi sorular karşısında bazı muhafazakar akademisyenler, eşcinsel bireylerin evlilik gibi kimi kurumlara erişimlerinin engellemesi açısından gerekçeler ortaya koyarak sağlam ve rasyonel bir temel oluşturulmasının önemini fark ettiler. Bu doğrultuda, en kapsamlı argümanlar (modern) doğal hukuk savunucuları tarafından ileri sürüldü. Böylelikle (modern) doğal hukuk akımının önde gelen (muhafazakar) akademisyenleri, eşcinselliğe yönelik mevcut saldırılarda genellikle eksik kalan argümanlara ve gerekçelere ilişkin boşluğu doldurmuş oldular⁹⁸.

Bu doğrultuda, eşcinsel bireylerin hak mücadelelerine ilişkin mevcut tarihte yaşanan gelişmeler ve özellikle gerçekleştirilen referandumların sonuçları tartışıldığında (modern) doğal hukuk taraftarlarının ileri sürdükleri argümanların hem halktan hem de hükümetlerden geniş çapta destek gören bir pozisyonun ifadeleri olarak karşımıza çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu satırlarda yer alan doğal hukuk taraftarları listesinin ise tahmin edileceği üzere ilk sıralarında Finnis kendisine yer bulmaktadır. Finnis'in (ve onunla paralel görüşleri savunanların) özellikle eşcinselliğe ilişkin söz konusu görüşleri nedeniyle, *modern doğal hukuk muhafazakar zihin, doğal hukuk ve eşcinsellik, doğal hukuk perspektifinden evlilik ve cinselliğin sınırları* gibi ifadelerle konuları özetlenebilecek birçok eserde, başka bir çalışmanın içeriğini oluşturabilecek yoğun eleştirilere maruz kaldıkları görülmektedir⁹⁹.

⁹⁸ Macedo, *Conservative Mind*, s. 261, 262. Burada gerekli kısaltmalar ve açıklamalar eklenerek Macedo'nun kaleme aldıklarından yararlanılmıştır.

⁹⁹ Kapsamlı eleştiriler için bkz. Perry, Michael J., *The Morality of Homosexual Conduct: A Response to John Finnis*, *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*, C: 41, 1995; Pickett, Brent L., *Natural Law and the Regulation of Sexuality: A Critique*, *Richmond Journal of Law and the Public Interest*, Yaz 2004; Macedo, Stephen, *Against the Old Sexual Morality of the New Natural Law*, *Natural Law, Liberalism, and Morality*, ed. Robert P. George, Clarendon Press, Oxford, 1996; Koppelman, Andrew, *The Decline and Fall of the Case Against Same-Sex Marriage*, *University of St. Thomas Law Journal*, C: 5, 2004; Koppelman, Andrew, *Is Marriage Inherently Heterosexual?*, *American Journal of Jurisprudence*, C: 51, 1997; Strasser, Mark, *Natural Law and Same-Sex Marriage*, *DePaul Law Review*, C: 51, 1998, s. 59.

Bu kapsamda adı *modern* doğal hukuk kuramıyla anılan ve kuramında yedi *temel iyinin* ağırlıklı şekilde rol oynadığı Finnis'in, aksine yedi *temel kötü* ile sahip olduğu kötü şöhretinin altında yatan gerekçeleri ortaya koyarak sis bulutunun dağıtıldığı düşünülen bu çalışma açısından tüm eleştirilerin tek tek ele alınıp incelenmesi mümkün olmayıp, sonuç yerine geçebilecek ancak gerekli bağlantıların daha rahat kurulabilmesi amacıyla önceki başlıklar altında yer verilen ifadeleri¹⁰⁰ tekrardan kaçınarak, konunun birkaç cümle ile noktalanması planlanmaktadır. Zira bu çalışmanın amacı daha ilk satırlarda belirtilmiş olup, Finnis hakkında ileri sürülen suçlamaların haklılığını ya da haksızlığını sorgulamak bu hedefler arasında yer almamıştır. Finnis'in yukarıda ortaya koyulan düşünceleri nedeniyle üniversitelerde ders vermesi engellenmeli midir? Yoksa bu düşünceler akademik özgürlük adı altında korunmalı mıdır? Finnis eşcinsel bireylere ve evliliğe ilişkin görüşlerinde haklı mıdır? Kampanyada yer alan ifadeler bu görüşlerini tam olarak yansıtmakta mıdır? Ya da genel bir ifade ile kendisi hakkında ileri sürülen *temel kötülerin* (*homofobi, transfobi, hoşgörüsüzlük, taciz, ayrımcılık, ötekileştirme, nefret söylemi*) kuramında bir karşılıklarının bulunduğunu söylemek mümkün müdür? İşte bu gibi soruların cevapları, çalışmada karşılıklı argümanlar ortaya koyularak okuyucuya bırakılmıştır.

Ancak belirtmek gerekir ki Finnis'in birbirine sarmal şekilde bağlanmış ahlak ve hukuk anlayışına, bu anlayışlar içerisinde özellikle eşcinselliğe yönelik görüşlerine ve *temel iyilerle temel kötülerin birlikteliğine* ışık tutulmaya çalışılmış bu eserde, Finnis'in evlilik değerini daha sonradan fikrini değiştirerek temel iyiler listesine eklemesi en fazla kafa karıştıran davranışlarının başında gelmektedir. Nitekim *kendi uygun gördüğü* tanımlarla içerisini doldurmuş olduğu şekliyle evlilik değeri şayet temel iyiler listesinde yer almıyor (ya da almamaya devam ediyor) olsaydı eşcinsel bireylerin zarar vermek bir yana, ilişkileriyle diğer temel iyileri gerçekleştirmelerinin önünde hiçbir engel bulunmayacaktı. Bu doğrultuda söz konusu değişikliğin, Finnis'in *kendi kuramının zorunlu bir sonucu olmadığı, ancak kendi arzu ettiği sonucun ortaya çıkmasına yönelik attığı bir adım olduğu* düşünülmektedir.

¹⁰⁰ Bknz. s. 37-39.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Sururi**, Modern Doğal Hukuk Bağlamında John Finnis'in Hukuk Teorisi, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 8, S: 1-2, 2004, s. 3-22.
- Bradley, Gerard ve Robert, George**, Marriage and the Liberal Imagination, *Georgetown Law Journal*, C: 84, 1995.
- Carnes, Jeffrey**, Plato in the Courtroom: The Surprising Influence of the *Symposium* on Legal Theory, *Plato's Symposium: Issues in Interpretation and Reception*, ed: James Leshner, Debra Nails, Frisbee Sheffield, Washington, Harvard University Press, 2007.
- Duncan, Richard**, Homosexual Marriage and the Myth of Tolerance: Is Cardinal O'Connor a "Homophobe"? *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, C: 10, 1996, s. 587- 607.
- Finnis John, Gerard, Bradley ve Daniel, Philpott**, The Implications of Extending Marriage Benefits to Same-Sex Couples, *Public Discourse: The Journal of Witherspoon Institute*, Şubat 2015.
- Finnis, John**,
Commensuration and Public Reason, *Incommensurability, Incomparability, and Practical Reason*, ed. Ruth Chang, Harvard University Press, 1997, s. 215-246.
Equality and Differences, *The American Journal of Jurisprudence*, C: 56, 2011, s. 17-44. (*Equality*).
Is Natural Law Theory Compatible with Limited Government, *Natural Law, Liberalism, and Morality* ed. Robert P. George, Clarendon Press, Oxford, 1996. (*Limited Government*).
Law, Morality and Sexual Orientation, *Notre Dame Law Review* C. 69, S. 5, 1994, s. 1049-1076.
Law, Morality and Sexual Orientation, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III* Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 334-352. (*Sexual Orientation*).
Marriage: A Basic and Exigent Good, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III*, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 317-333. (*Marriage*).
Natural Law and Legal Reasoning, *Natural Law Theory: Contemporary Essays*, ed. Robert P. George, Oxford University Press, 1992, s. 134-158.
Natural Law and Natural Rights, Oxford, Oxford University Press, 2011. (*Natural Law and Natural Rights*).
Reason, Faith and Homosexual Acts, *Catholic Social Science Review*, C: 6, 2001, s. 61- 69.
Sex and Marriage: Some Myths and Reasons, *Human Rights and Common Good - Collected Essays: III*, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 353-388. (*Myths and Reasons*).
"Shameless Acts" in Colorado: Abuse of Scholarship in Constitutional Cases, *Academic Questions*, Güz 1994, s. 10-41. (*Shameless Acts*).
- Knickerbocker, Brad**, Gay Rights May be Social Issue of 1990s in a Dozen US States, Activists are Preparing Ballot Measures that Would Repeal Gay-Rights Laws, *The Christian Science Monitor*, 11 Şubat 1993, s. 1.

- Koppelman, Andrew**, The Decline and Fall of the Case Against Same-Sex Marriage, *University of St. Thomas Law Journal*, C: 5, 2004.
- MacCormick, Neil**, Doğal Hukuku Yeniden Ziyaret, çev.: Şule Şahin Ceylan, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 64, S: 3, 2015, s. 915-930.
- Macedo, Stephen**, Homosexuality and the Conservative Mind, *Georgetown Law Journal*, C: 84, 1995.
- Metin, Sevtap**, Yeniden Doğal Hukuk Modellemesi: John Finnis, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: 62, S: 1-2, 2004, s. 165-207.
- McLeod, Ian**, *Legal Theory*, Red Globe Press, London, 2017.
- Nussbaum, Martha**, Platonic Love and Colorado Law: The Relevance of Ancient Greek Norms to Modern Sexual Controversies, *Virginia Law Review*, C. 80, S. 7, 1994, s. 1515-1651.
- Strasser, Mark**, Natural Law and Same-Sex Marriage, *DePaul Law Review*, C: 51, 1998.
- Zamansky, Stephen**, Colorado's Amendment 2 and Homosexuals' Right to Equal Protection of the Law, *Boston College Law Review*, C: 35, S: 1, 1993, s. 221-258.